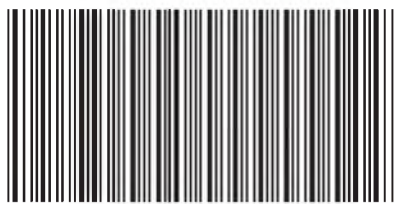

"СЭХЭ УТАҢААР" ХӨӨРЭЛДӨӨН

Мүнөөдэр, мартын 22-то, 14 сагһаа 15 саг болотор
"Буряад үнэн" Хэблэлэй байшан Буряад Республикын
соёлой министр Тимур Гомбожапович ЦЫБИКОВТЭЙ
"сэхэ утаһаар" хөөрэлдөө үнгэргэнэ.
Хүндэтэ уншагшад!
21-50-96 телефоной утаһаар хонходожо,
министртэ асуудал табиha аргатайт.

4640010220201

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!
Буряад ҮНЭН
Дүхэриг

Бүтэдэ арадай сонин

2012 оной
мартын 22
Четверг

№ 11 (21859)
№ 11 (774)

Хабарай эхин
хара барһарын 30
гарагай 5
www.ynen.ru

Буряад
Унэн

АКТЕР БОЛОҢОН ХУБИ ЗАЯАМНИ

ХҮСЭЛНҮҮД

Фил ХАБИТУЕВАЙ проект
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

Солбон Дашиевич Субботин, 33-тай, Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй академическэ буряад драмын театрай артист:

Хэжэнгын аймагай Хөөрхэ гэжэ багахан тосхондо түрөөб. Даша Даржаевич Субботин гэжэ эсэгэмни бүхы наһаараа жолоошоноор хүдэлхэн юм. Софья Бальжинимаевна Бальжинимаева гэжэ эжын нютагайнгаа клубые даагшаар хүдэлхэн байна. Табан үхибүүдэйн дүрбэдэхиниинь болодогби. Бүхэли үдэрөөрөө эжыгээ дахажа, клубта үнжэхэш. Хөөрхэ нютагайнгаа бүхы соёлой хэмжээ ябуулгануудта эдэбхитэйгээр

хабаададаг, шүлэг уншадаг, дуу дууладаг, хатардаг байһанби. Нургуули дүүргээд, Буряадай лесопромышленна техникумдэ барилгашан болохо мэргэжэлдэ нэгэ жэл нурааб. Гэбэшье актер болохо хуби заяатай байшооб. 1997 ондо Буряад драмын театрта хүдэлхэ артистнуудые бэлдэхэ буряад студия нураха хүбүүд, басагадые абаха тухай Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой болон искусствын академи соносохоо хэн. Багымни хүсэл бээлжэ, намай эндэ нурахыемни абаа. Ехэ дуратайгаар энэ мэргэжэлдэ нуража гарааб. Джемма Николаевна Баторова курсын куратор байгаа. Эржена, Саян Жам-

баловтан болон бусад багшанар намда заагаа. Би мүнөөшье болотороо эдэ багшанартаа баяр баясхалан хүргэжэ ябадагби. Сэнгэ Ломбоев, Баярто Ёндонов гэжэ мүнөө театрта хүдэлжэ байһан нүхэдөөрөө суг нураһан байна. "Будамшуу" гэхэн зүжэгтэ Норнии боложо на-аданаб. Тиихэдэ "Максар" гэжэ зүжэгтэ эмшэнэй роль гүйсэдхөөб. Энээнһээ гадна "Шүдэрлэгдэхэн зуун жэл" гэхэн зүжэгтэ Тэхын роль гүйсэдхэхэн байна.

Һүүлэй үедэ Буряадай артистнуудай хабаадалгатайгаар фильмүүдые буулгадаг болонхой. Фильмдэ хабаадаха роль намда дурадхаа наань, арсахагүй байна.

hanaa зобоомо асуудал

МАЛАЙ ТЭЖЭЭЛ ҮЙЛЭДБЭРИЛГЫЕ ДЭЭШЭЛҮҮЛХЭ ШУХАЛА

Мартын 16-да Хүдөө ажахын министерствын хүтэлбэри хадаа В.Р. Филипповэй нэрэмжэтэ Буряадай гүрэнэй хүдөө ажахын академиин агрономическа факультедэй эрдэмтэ багшанартай хамта тэжээл үйлэдбэрилгыё дээшэлүүлхэ асуудалаар зүблөө үнгэргөө. Энэ зүблөөндэ Россиин хүдөө ажахын академиин Сибириин эрдэм шэнжэлэлгын институтдай эрдэмтэ багшанар хабаадаа.

Тиихэдэ республикын аймагуудай ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, хүдөө ажахын управленинүүдэй, таһагуудай дарганар энэ зүблөөндэ хабаадаба.

Буряад Республикын хүдөө ажахын болон эдээ хоолой министрэй орлогшын уялгануудые дүүргэжэ байһан **Жамсо Гунзынов** оролто үгэ хэлэжэ, энэ зүблөөнэй хүдэлмэри нээгээ. Хабарай тарилгын хүдэлмэринүүдые эмхитэйгээр үнгэргэхын тула хэмжээнүүд абтажа байна гэбэ. Мүнөө жэлдэ хэды шэнээн талмайда ямар янзын орооһото болон тэжээлэй ургамалнуудые тарихабибди гэжэ ажахынууд дотор хараалагданхай. Тэрэнэй ёһоор тарилгын хүдэлмэринүүдые үнгэргэлгэдэ түлишэ-тоһодолгын хэрэгсэлнүүдые хүнгэлэлтэй сэнгээр абахын тула тэдэ мүнөө министрствэтэй хэлсээ баталжа байнхай гэжэ тэрэ дуулгаба. Харин өөрынгөө ээлжээндэ Буряад Республикын Хүдөө ажахын министерство хадаа түлишэ-тоһодолгын хэрэгсэлнүүдээр хангадаг "Роснефть" гэһэн корпорациитай хэлсээ баталжа, эдэ зүйлнүүдые хүнгэлэгдэнэн сэнгүүдээр абаха болонхой. Мүнөө жэлдэ нэгэ тонно дизельнэ түлишын сэн 18 мянга үлүүтэй түхэригөөр, харин 1 тонно бензинэй сэн 21 мянга гаран түхэригөөр абаха түхэй хэлсэгдээ.

Тэрэнэй хэлэнээр, "Хүдөө ажахыё хүгжөөхэ" программын гол статьянуудуур хүдөө ажахын предприятинуудта үзүүлэгдэхэ тэдэмжын мүнгэ зөөри урда жэлнүүднээ бага байхагүй. Тиимэнээ хабарай тарилгыё агротехническэ эрилтэнүүдэй ёһоор дүүргэхэ эрилтэ табигдана гэжэ тэрэ нэмэжэ хэлээ. Энээннээ гадна орооһото болон тэжээлэй ургамалнуудай ургаса дээшэлүүлхэ, тиигэжэ мал ажальё шэмэтэй үбһэ тэжээлээр хангаха зорилго бээлүүлхэ ёһотойбди. Тиихын тула газар ашаглалгын ашагта аргануудые хэрэглэхэ, нуга сабшалан үһалха хүдэлмэринүүдтэ гол анхарал хандуулагдаха гэжэ тэрэ хэлээ. Уһалагдадаг газарта тэжээлэй ургамалнуудые 22 мянган тонно тэжээлэй единицэ хүрэтэр хуряажа абаха зорилго табигдана гэжэ хэлээ. Тэрэнэй удаа нэрлэгдэгшэ министрствын таряан ажалай механизациин таһагай начальник **Баян Жигжитов**

үгэ абаба. Таряан ажалаар тэжээл үйлэдбэрилгөөр бээлүүлэгдэхэ зорилгонуудые тэрэ элирхэйлээ.

Республикын хүдөө ажахыгаар һулиг болон мяханай мал үсхэбэрилгэдэ һаяын жэлнүүдтэ ехэ анхарал хандуулагдажа байнхай гэжэ тэрэ хэлээ. Тиимэнээ тэжээл ехээр үйлэдбэрилгэдэ ехэ анхарал хандуулагдаана. һүүлэй хоёр жэлэй туршада газар таряалангай ехэ талмай ган гасуурта нэрбэгдэнэ. Тиимэнээ газар үһалха асуудалда онсо анхарал хандуулжа байнабди гэбэ. Мүнөө үедэ манай эндэхи хүдөө ажахын министрствэдэ 2012 онһоо эхилжэ, 2020 он болотор газарай мелиорацие хүгжөөхэ программын түлэб бэлдэгдэнхэй. Мал ажал хүгжөөхын тула үбһэ тэжээлэй элбэг баян нөөсэ бэлэдхэхэ, бүдүүн болон шэмэтэй тэжээл үйлэдбэрилгэ дээшэлүүлхэ ёһотойбди гээ. Уһалагдадаг газарта 22 мянган тонно хүрэтэр шэмэтэй тэжээл ургуулжын тула мелиораци хүгжөөхэ эрилтэ ажабайдалнай табиана. Энээннээ гадна баян ургаса абахын тула һайн шанартай үрэнһөөр тарилга хэхэ хэрэгтэй. Газар таряаландээрэ бог үбһэнтэй ашаг үрэтэй тэмсэл ябуулха шухала гэжэ элидхэлшэ тэмдэглээ.

Мүнөө дээрээ республикын газар таряалан, нуга сабшалан абажа харахада, бог үбһэндэ бариулшанхай.

Манай республикада ган гасуур болодог уларилтай. Тиимэнээ жэл бүхэндэ шахуу хүдөө ажахын зарим предприятинуудта хүсэд хүрэхэ үбһэ тэжээл нөөсэлжэ абажа шадангүй. Тэдэниё хүсөөжэ абахын тула федеральна болон республикын һан жасаһаа мүнгэ зөөри һомологдоно. Урда жэлнүүдтэ тохёолдоһон ган гасуурай хойшолонгуудые усадханын тула республикын ажахынуудта федеральна бюджетдээ 200 млн. түхэриг үгтэнэн байгаа. Тиимэнээ нитын малда үбһэ тэжээлэй баян нөөсэ бэлэдхэхэ тухай хурса асуудалаар энэ зүблөөн үнгэргэгдөө.

Хүдөө ажахын министрствын таряан ажалай таһагай начальник Баян Жигжитовэй хэлэнээр, үнгэрһэн жэлдэ хүдөө ажахын бүхы предприятиянуудта, ажахынуудта 343,2 мянган тонно тэжээлэй единицэ бэлэдхэгдэнэн байна. Тиихэдээ условно толгой бүхэндэ 9,5 центнер тэжээл бэлэдхэгдээ. Харин мүнөө жэлдэ 450 мянган тонно тэжээлэй единицэ бэлэдхэхэ зорилго табигданхай гэбэ. Гэхэтэй хамта һаамхай малай толгой бүхэндэ 30 центнер, мяханай малай толгой бүхэндэ 12 центнерһээ бага бэшэ тэжээлэй единицэ бэлэдхэхээр хараалагданхай.

Мүнөө үедэ республикын ажахынуудаар нэгэ жэлэй, тиихэдэ олон жэлэй ногоон хэр таригдана гэшэб, хайшан гэжэ нуга сабшалангай үрэгжэл һайжаруулхаб гэһэн асуудалаар эндэ баһал хөөрэлдөөн болоо.

Тэжээл болохо ургамалнуудые ажахынуудта үлэнэн үрэнһөөр тарина гэжэ шэнжэлэл харуулна. Тиихэдээ үрэнһиний тарилгын шанарта

хүрэнгүй, иимэ үрэнһөөр тарихада, ургасашё ёһоор абтанай. Тиихэдэ тэжээлэй ургамалнуудые, онсолбол, рапс тариһан газар бог үбһэнһөө, хорхой шумууллаа саг соогоо сээрлэгдэнхэй. Энээннээ боложо тэжээлэй ургамалнуудай ургаса тулюурдана. Тэрэшлэн олонхи ажахынуудта үбһэ тэжээлэй шанар һанаһанда хүрэнгүй гэжэ шалгалта харуулна. 2011 ондо 58,8 мянган тонно үбһэнэй шанар шалгагдан байгаа. Энэнь бэлэдхэгдэнэн үбһэ тэжээлэй 66 процентнь болоно. Шалгалтын дүнгөөр үбһэнэй 7 процентнь 1-дэхи классай, 66 процентнь 2-дохи классай, 55 процентнь 3-дахи классай гэжэ тоологдоо. Эдэ бүгэдэнһөө гадна республикын ажахынуудта силос, сенаж, үбһэ бэлэдхэхэ гурим сахигданай. Энээннээ боложо шэмэ багатай тэжээл бэлэдхэгдэнэ.

Орооһото ургамалнуудһаа гадна бобово ургамалнуудые ехээр таридог болохо зорилго табигдана гэжэ таряан ажалай таһагай начальник Баян Жигжитов хэлээ. Гол түлэб тэжээлэй ургамалнуудые таридог талмай ехэ болгохо шухала гэжэ тэрэ онсоолоо.

Манай республикын ажахынуудта нэгэ жэлэй тэжээлэй ургамалнуудһаа обёос хаа-хаанайгай яһала таридог гэшэб. Харин сенаж ехээр дараһын тула обёос бусад тэжээлэй орооһон болодог ургамалнуудтай, онсолбол, ешмээн, хара орооһон, горохтой болон бусад белок ехэтэй рапс, тоһо ехэтэй редькэ гэһэн ургамалтай холижо тариха хэрэгтэ анхарал хандуулха шухала гэбэ. Һаамхай малай тэжээл болодог силос даралгада баһал горитой анхарал хандуулагдана. Манай республикада совет үедэ байһан ажахынууд донник ехээр таридог байһан гэшэб. Энэ ургамал хадаа сенаж, силосэй бүридэлдэ ородог, хуряажа абаһанайнь һүүлдэ тариһан газарынь малай бэлшээридэ хэрэглэгдэдэг байгаа юм.

Манай республикада олон жэлэй ногоо 65-80 мянган гектар талмайда таридог болохо түхэй мэргэжэлтэд бодожо байнхай. Олон жэлэй ногоо тариһан газарта газарай хүрһэн азодоор баяжуулагдадаг, үрэгжэлыньшё дээшэлдэг. 1 гектар газарта 20 килограмм олон жэлэй ногооной үрэнэ тариха эрилтэтэй юм. Нэгэ тариһан газарта олон жэлэй ногоон 5 жэлэй туршада ургуулагдаха аргатай.

Һулиг мал ажалтай хүдөө ажахын предприятинуудай хаһалһан газарай

40 процентниё олон жэлэй ногоон, 20 процентниё силосэй ургамалнууд, 40 процентниё сенажда орохо ногоон тэжээл болохо ургамалнууд эзэлхэ ёһотой.

Мал ажал хүгжөөхын тула үбһэ тэжээлэй нөөсэ бэлдэхэ техникэ ажахынуудаар абтажа байнхай. Жэшээлхэдэ, сенаж бэлэдхэхэ техникэ арбан жэлээр лизингын аргаар абагы гэжэ Хүдөө ажахын министрствын талаһаа ажахынуудта дурадхагдана. Тэжээлэй ургамалнуудай үрэнһиний үнэтэй. Нэгэ гектарта тарихын түлөө 1500-3000 түхэриг мүнгэн хэрэгтэй. Тиимэнээ тэжээлэй ургамалнуудай үрэнэ худалдажа абахын тула ажахынуудта гүрэнэй талаһаа тэдхэмжэ үзүүлхэ түхэй асуудал хэлсэгдэнхэй гэжэ Баян Жигжитов тэмдэглээ.

"Һулиг мал ажал хүгжөөхэ", "Мяханай мал ажал хүгжөөхэ", 2012 – 2015 болон 2020 он болотор Буряад Республикада хүдөө ажахын хүгжөөхэ программануудаар ажахынуудта элдэб статьянуудаар һомолхо мүнгэн хараалагданхай. Республикын ажахынуудаар суданская трава гэжэ ургамал таридог болонхой. Жэшээлхэдэ, Захамнай Михайловкын, Хуртагын, тиихэдэ Кабанскын аймагай ажахынуудта, Баргажанай аймагай хубийн хамһабарийн ажахынуудта энэ ургамал тарижа, яһала бараг ургаса хуряажа абана. Юуб гэхэдэ, энэ ургамал һайн ургаса үгэдэг, тиигээдшыё шэмэ ехэтэй.

Энэ зүблөөндэ Россиин хүдөө ажахын академиин Сибириин эрдэм шэнжэлэлгын институтдай профессор, хүдөө ажахын эрдэмтэй доктор Ревмира Полюдина хабаадажа, Сибириин можо нютагуудаар тэжээлэй ямар ургамалнуудай сортнуудые тарибал һайн бэ гэжэ тодорхойлон хэлэжэ үгөө. Тиихэдэн тэрэнтэй сүг хүдэлдэг эрдэмтэ Анатолий Полющук Сибириин эрхэ байдалда тэжээл үйлэдбэрилхэ технологиин шэнэ аргануудтай танилсуулба.

Энэ зүблөөнэй үедэ эрдэмтэд хадаа орооһото болон тэжээлэй ямар ургамалнуудай үрэнһнүүдые нютагжуулжа манай республикада тарибал, ехэ ургаса үгэхэ аргатайб гэжэ үнгэргэжэ байһан эрдэм шэнжэлэлгын хүдэлмэринүүдтэ үндэһлэн хөөрэжэ үгөө.

Эльвира ДАМБАЕВА, манай корр.

Цыденжап БАТУЕВ:**hanaa зобоомо асуудал**

"БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ ДЭЛГЭРХЫН ТУЛА ӨӨНЭДӨӨ ТҮРЭЛ ХЭЛЭН ДЭЭРЭЭ ХӨӨРЭЛДЭХЭ ШУХАЛА..."

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

- Цыденжап Бимбаевич, мүнөө үеын Росси дотор совет үетэй сасуулбал, буряад хэлэн хайнаар хүгжэнэ гэжэ хананагта?

- Буряад хэлэнэй байдал, онсолбол, түүхэшэдэй, обществоведүүдэй хэрэг гэшэ ааб даа, тиимэхэ эндэ би шэнжэлэлгэ хэхэ аргамгүй. Зүгөөр үнгэрхэн системн ехэ хайн талатай байбашье, бээлүүлжэ шадаагүй томо, томо хараануудһаань боложо, обществодомнай ёһын тулада, хайша хэрэгүгээр хэгдэһэн юумэн олон болоһон даа. Тиимэхээл минии хананагта, буряад хэлэн ород хэлээр яһала түригдэһэн байна.

Харин мүнөө үедэ буряад хэлэ хүгжөөхэ талаар хайн эрхэ байдал тогтоогдоо, ород хэлэнэй адли буряад хэлэн гүрэнэй хэлэн болонхой, тиин республика дотор тусхай хуули энэ асуудалаар баталан абтагданхай бшуу. Тиихэдэ буряад хэлэ үлөөхэ, хүгжөөхэ талаар гүрэнэй талаһаа найдабаритай харюусалга (гарантии) энэл хууляар хараалагдан байна. Тиин эдэбхитэй бээлүүлэгдэжэ байһан тусхай республиканска программаһаа уламжалан, олон тоото хэмжээ ябуулганууд, конкурснууд, олимпиаданууд, конференцинууд эмхидхэгдэнэ. Тиимэхээ Буряад ороной гол үндэхэ яһатанай хэлэн ехэ эдэбхитэйгээр хүгжэжэ, саашадаа бүри ехээр хүгжэжэ байха гэжэ сэхэ хэлэхэ хэрэгтэй.

- Гэхэтэй хамта, ЮНЕСКО-гой ханамжаар, буряад хэлэн халажа, үгы боложо байһан хэлэнүүдэй тоодо ороно, тиимэхээ зариман, муу ханатайшуул буряад хэлэн хүнэхэ туйлдаа хүрөө гэжэ ба-

тална бэшэ гү? Энэ талаар Та юун гэжэ хананагта?

- Иимэ ханамжатай зондо иигэжэ сэхэ хэлэхэ байнаб, хуули бии, программа бээлүүлэгдэжэ байна, үшөө юун хэрэгтэй юум бэ?! Өөрынгөө гэр бүлэ соо буряадаараа хөөрөлдэдэггүй зон иимэ гүрэнүүдые хэлэнэ. Буряад хэлэнэй багшанартай, өөрынгөө ажал хэрэгтэй, түрэл хизаарайнгаа патриодуудтай уулзахадамни, тэдэнэр өөһэд хоорондоо буряадаар хөөрөлдэхэ эрхэ байдал хэрэгтэй гэлдэнэ! Гэр бүлэдөө буряадаар хөөрөлдөөгүйдэнэ, ханамжалбал, ямаршье гол заабол бээлүүлэгдэхэ программнууд, ЕГЭ соо ямаршье "буряад хэлэн" гүрэн предмет, бусад хэмжээнүүдые оруулбашье, энэ асуудал шиидхэхэгүй. Буряадаар хэлэхэ шухала – энэл гол шиидхэбэри!

Хаяшаг Доодо-Ивалгын хүүгэдэй хубийн саадые даагша Дарима Николаевтай хөөрөлдөө нэм. "Залуу гэртэхинэй гүйлгээр хүүгэдыень буряад хэлэндэ хургааа оролдодогби, эндэ хүмүүжүүлэгшэднай туһална" гэжэ хэлээ нэн. Тиимэхээ хүүгэдээ буряад хэлэтэй болгохоо хананан зон олошоно, иимэ эрилтэнүүд табигдажа, үхибүүдээ буряад хэлэтэй болгохо дуратай байна. Тиимэхээ гэрээ буряадаараа хөөрөлдэжэ байхыень Дарима Николаевна гэртэхиндэ захиана, заабарилна, "тиигэбэлтнай түрэл хэлээ хайн мэдэхэ болохо хэрэгтэй амжалта туйлагдаха" гэжэ онсолно.

Түрэл хэлэ хүгжөөлгэдэмнай аша туһа мүнөө үедэ хүргэхэ тусхай хуулитайбди, программатайбди, буряад хэлэн дээрэ "Буряад үнэн" газетэ-тэйбди, Буряад драмын театртэйбди, арадай болон залуушуулай эстра-

Глобализациин түргэн хүгжэжэ байһан мүнөө сагта буряад арадай гол шухала асуудалнуудай нэгэн - буряад хэлээ үлөөхэ гэхэн асуудал болоно. Энэ асуудалаар ямар хэмжээ ябуулганууд абтана гэшэб? Олон тоото хэлэнүүд соо хэлэмнай хүнэн үгы болошохогүйн түлөө юу хэхэ хэрэгтэйб? Эдэ болон бусад асуудалтайгаар манай корреспондент Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо Цыденжап БАТУЕВТА хандаһан байна.

дын дуунуудые бэрхээр гүйсэдхэдэг зонтойбди гэжэ пессимист зондо хануулая. Тодорхойлбол, бүхы республиканска документнууд, тэрэ тоодо ямаршье министерствын, албан зургаанай, нютагай өөһэдынгөө хүтэлбэрилгын эмхинүүдэй фирменнэ бланкнуудһаа эхилээд федеральна албан зургаануудай нэрэнүүд буряад хэлэн дээрэ дабтагдадаг байна. Тиигэжэ буруугаар "буряад хэлэн үгы боложо байна" гэхэн үлүү болоно. Тиигэжэ хэлээшэд Африкан Бальбуравай "Поющие стрелы" гэхэн суута зохёолой геройнуудые хануулна: нэгэниинь өөрынгөө арадай саркофаг (хадагаламжа) бэлдээ нэн. Тиимэхээ зорюута муушалан, ехэбшлэн хэлэжэ, нүгөө талаһаа дан ехээр нэмэн хөөрэхэнэй хэрэггүй хаш.

- Буряад хэлэ бүри эдэбхитэйгээр хүгжөөхын тула үшөө юун хэрэгтэй болоноб?

- Нэн түрүүн хүүгэдэй хэлбэл хүгжөөхэ, мультимедийнэ (аудио, видеодискнууд) продукция бэлдэн гаргахы тон хэрэгтэй. Хашажа, хааж, заабол бээлүүлхэ гэхэн асуудал гараха ёһогүй, бүхы юумэ бодото ёһоороо хүгжэжэ ёһотой. Мүнөө сагта юутэйбди, тэрэнтээ эел байха зэргэтэйбди: хайн гү, али муу гү. Харин эрилтэнүүдээ шангадан, хүниие хашаха бидэ хүсэ хэрэглэхэгүйбди, тиигэхэ хэрэгшье үгыл даа. Дэлхэйн гол хэлэнүүд бүхэдэлхэйн оршондо хилэнүүдээ үргэдхэнэ, тиин өөһэдынгөө эзэлһэн нуури бэхижүүлнэ гэжэ бидэ ойлгохо ёһотойбди. Тиимэхээ ород хэлэн болон бусад хэлэнүүд бэе бээтээ холбоо харилсаатай, харин мүнөө үедэ тэдэнэй дунда тэмсэл, мурсыөөн болон гэжэ засаг баригшад ойлгохо зэргэтэй бшуу.

Мүнөө үеын ород хэлэн агууехэ Пушкинай, Лермонтовэй, Достоевскийн хэлэндэ адли бэшэ болоод байһаниинь харамтай.

Засаг баригшад буряад хэлэнэй хүгжэлтэ тухай хэлэхэ үедөө мун баһа ород хэлэнэй мүнөө үеын байдал ба хүгжэлтэ тухай бодохо, хананаага зобохо ёһотой гээд ханандана. Минии хананаага, энэ асуудал шиидхэхэгдэ ехэ, бага коллективүүдэй дотоодын этигэл найдабаринаа ехэ олон юумэ дулдыдаха болоно. Мүнөө Буряад ороной хургуулинуудта буряад хэлэ шудалалгада хубилалтануудые өөһэдынгөө уставуудта өөһэдынгөө ханамжаар оруулха, харин юрын факультатив болгонгүй, часынуудын олошоруулха асуудалнууд хургуулиин хүтэлбэриин, тусхай соведэй хүсэлһөө дулдыданги байха байна. Жэшээлбэл, БГУ-да иимэ шиидхэбэри абтанхай, тиин буряад хэлэ үзэлгэ дүүрэн хэмжээндэ ябуулагдана.

Олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ (СМИ) хайн жэшээнүүд олон бии. "Бурятия" ГТРК-да, "Тивикомдо", "Ариг Уста" буряад хэлэнэй оршон байдал үргэдүүлхэ талаар асуудалнуудые өөр өөрынхээрээ шиидхэнэ. "Середина земли", ("Тивиком") шэнги шэнэ һониннуудай дамжуулга буряад хэлэн дээрэ дамжуулаа хаамнай, ехэл хайн байгаа. Жэшэнь, Хориин

аймагай олон нууринуудта хүүгэдые үргэжэ абаһан гэр бүлэнүүдтэ гуша гаран үхибүүд хүмүүжүүлэгдэнэ. Он жэлнүүдэй үнгэрхэдэ, элдэб үндэхэ яһанай хэлээ мэдэхэгүй үхибүүд хожомын буряад хэлэ хайн мэдэхэ болоно. Иимэ ажабайдалтай ондоо аймагуудта ушархаар байна.

Россиин Буддын заншалта Сангын хүтэлбэриин буряад обществоын хүгжэлтын шиидхэгдээгүй асуудалнуудта хананаа болоһониинь ойлгохоор. Эндэ түүхын хуудаһанууд гэршэнүүд болоно. Хананаа, дурсаад үзэхэдэ, 1888 ондо буряад дасануудта буддын номууд, үзэл бодол үргэдхэхэ эрдэмэй бусад хэлбэлнүүд барлагдадаг байһан байна. Забайкалийн олон ажаһуугшадай урдандаа хуушан монгол бэшэг хайн мэдэхэ байһыень гэршэлнэ. Мүнөө үедэ буддын шажанда тэгүүлһэн, анхаралаа табиһан зон буряад хэлэ үзэхэ арга боломжонуудтай болоно. Тиигэжэ дээрэһээ заабари, захирал хэгдэнэ бэшэ, юрын ажабайдалай эрилтээр хэлээ мэдэхэ ёһотой болонош. Буряад үүлтэрэй хонидые, адуу хэргээн үсэхбэрилхэ, бүхэ барилдаа, нур харбалга, мори урилдаа, дуунай болон арадай бусад конкурснуудые, хэмжээ ябуулгануудые эмхидхэхэ, өөрынгөө үндэхэн арадаар омогорхон байха арга боломжонуудые олгожо байһыень тэмдэглэхээр.

Тиихэдэ муниципальна эмхи зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд хананаа боложо, буряад хэлэн дээрэ (ород хэлэнэй хажуугаар) тусхай газарнуудаа, үйлсэнүүдээ нэрлэхэ зэргэтэй гэжэ бодомжолодоно. Олон гаршагууд англи хэлэн дээрэ бэшэгдэнэ, гэнтэ, мэдээгүй байтарнай, энэ бээерээ хитад хэлэн дээрэ бэшэгдэжэ эхилхэдэ болохо бшуу. Нэгэтэ Бүгэдэ буряадуудай үндэхэн соёлолгой хүгжэлтын эблэлэй (ВАРК) зүблөөн дээрэ землячествануудай ажал ябуулга тухай хэлээ нэм. Тэдэ нэгэдэлнүүд обществоые нэгдүүлнэ гү? Сагалган угтахын тула тэдэнэр ямар бодото ажал хэрэгүүдые бээлүүлнэб гэһэн асуудалнуудые табяа бэлэйб.

Бүгэдэ буряадуудай съездын материалнуудаар бэлдэгдэн хэлбэлгдэн суглуулбэриин хуудаһануудые иража байхадаа, БНЦ-гэй хүтэлбэрилэгшэ байһан, эрхэтэн хүнэй хүсэл зорилго хайн мэдэхэ Василий Найдаковой хэлэхэн үгэнүүдые тэмдэглээ нэмби. Тэрэ иимэ хайхан үгэнүүдые хэлээ нэн: "Буряад хэлэнэй шиидхэгдээгүй асуудалнууд тухай хэлэхэмнай республика соомнай нэгэшь хүнэй гайхахэ, эшэхэ, бусад досоохи байдал харуулһан мэдэрэл түрүүлхэ ёһогүй, юуб гэхэдэ, хэлэнэй байдал тухай бидэ Рязанска областьдо хөөрөлдэнэ бэшэбди, харин буряад этносэй (олон зонной), тус хэлэ мэдэдэг хүнүүдэй ажаһуудаг Буряад орондо энэ хөөрөлдөө эрхилнэбди".

Буда БУДАЕВ.

Бэлигма ОРБОДОЕВА оршуулба.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИИН ТҮСЭБ

2012 оной мартын 19-23

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ СОВЕДЭЙ ЗҮБЛӨӨН

Зүблэхэ зүйл:
1. "Муниципальна хуули ёһонуудай республикын регистр эмхидхэхэ болон бүридхэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулиие бээлүүлгын ябаса тухай.

2. Буряад Республикын Арадай Хуралай Со-ведэй 2012 оной хоёрдохы кварталдай хүдэлмэрийн түсэб тухай.

3. Буряад Республикын Арадай Хуралай Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха тухай.

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

Зүблэхэ зүйл:
1. Арадай Хуралай хороонуудай 2012 оной мартын 11-нээ 16 хүрэтэр дүүргэнэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэд: хороонуудай түрүүлэгшэнэр)
19.03. 9.00 Арадай Хуралай бага танхим

2. Арадай Хуралай 2012 оной мартын 11-нээ 16 хүрэтэр үнгэргэгдэнэн хэмжээ ябуулганууд тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев).

3. Арадай Хуралай хиналтын документнүүдые гүйсэдхэлгын байдал тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ А.И.Ускова).

4. Буряад Республикын хуулинуудые федеральна хуули ёһонуудтай зохилдуулгын хойноһоо хиналта тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев).

5. Арадай Хуралай 2012 оной мартын 19-һөө 23 хүрэтэр түсэблэнэн хэмжээ ябуулганууд тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев).

6. 2012 оной мартын 11-нээ 16 хүрэтэр Хуули ёһоной управлениин дүүргэнэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ А.И.Ускова).

7. 2012 оной мартын 11-нээ 16 хүрэтэр Мэдээсэлэй-шэнжэлэлгын управлениин дүүргэнэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ Э.Б. Намдакова).

8. Арадай Хуралай ажал ябуулга тухай республикын хэблэлнүүдтэ 2012 оной мартын 11- нээ 16 хүрэтэр олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ толилогдоһон материалнуудай шэнжэлэл тухай тусхай таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ С.Б.Хайдапова).

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХЭРЭГҮҮДЫЕ ЭРХИЛЭГШЭ – АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЛГЫН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Зүблэхэ зүйл:
1. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2012 оной мартын 19-һөө 23 болотор түсэблэнэн хэмжээ ябуулганууд тухай.

11.03 13.30

Арадай Хуралай бага танхим

2. Буряад Республикын Арадай Хуралай хинал-тын документнүүдые гүйсэдхэлгын байдал тухай.

3. Элдэб асуудалнууд.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ БЮДЖЕДЭЙ, НАЛОГУУДАЙ БОЛОН ФИНАНСЫН ТАЛААР ХОРООН (ТҮРҮҮЛЭГШЭНЬ Ц-Д.Э.ДОРЖИЕВ)

Зүблэхэ зүйл:
"Россиин Федерациин хуули ёһонуудаар Россиин Федерациин субъектнүүдэй мэдэлдэ үгтээн нало-гууд болон татабаринуудые Буряад Республикада гуримшуулха зарим тэды асуудалнууд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай.
21-03 10.00 каб. 235

Буряад Республикын Арадай Хуралай экономика политика, байгаалин нөөснүүдые хэрэглэлгын болон оршон тойронхией хамгаалалгын талаар хороон (ТҮРҮҮЛЭГШЭНЬ В.Г. ИРИЛЬДЕЕВ)

Зүблэхэ зүйл:
"Универсальна электронно карта тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
21.03 14.00 каб.203

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын дэбисхэртэ модо тушаан абалгын пунктнуудай ажал ябуулгыг эмхидхэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтану-удые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай.
22.03 14.00 каб. 203

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (ТҮРҮҮЛЭГШЭНЬ А.С.СКОСЫРСКАЯ)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын зарим хуули ёһонуудта хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республи-кын хуулиин түлэб тухай.
21.03 11.00 каб.323

Зүблэхэ зүйл:
"Нийтын гурим сахила дружинанууд тухай" Буря-ад Республикын хуулиин түлэб тухай.
21.03. 11.00 каб.323

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын Арадай Хуралай депутатай статус тухай".
Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай.
22.03 14.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политика болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (ТҮРҮҮЛЭГШЭНЬ В.А.ПАВЛОВ)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикада хүдөө ажыхын үйлдбэрийе гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ тухай" Буряад Республи-кын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Бу-ряад Республикын хуулиин түлэб тухай.
21.03 10.00 каб.119

Зүблэхэ зүйл:
"Гүрэнэй болон муниципальна зөөриин мэдэлдэ байһан газарай учасгоудые түлөөнэгүүгээр ху-

биин зөөридэ дамжуулан үгэхэдэ" Буряад Респу-бликын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай.
21.03 10.00 каб. 119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэтэнэй асуудалнуудай, залуушуулай политика, нийтын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (ТҮРҮҮЛЭГШЭНЬ В.Р. БУЛДАЕВ)

Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикын дэбисхэртэ шажан мүргэлэй ажал ябуулга тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай.
20.03 10.00 каб. 212

Зүблэхэ зүйл:
"Россиин Федерациин музейнүүдэй жаса болон Буряад Республикын дэбисхэр дээрэх музейнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтану-удые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай.
21.03 14.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политика талаар хороон (ТҮРҮҮЛЭГШЭНЬ А.Т.СТОПИЧЕВ)

Зүблэхэ зүйл:
"Нуралсал тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республи-кын Хуулиин түлэб тухай.
19.03 14.00 каб. 218

Буряад Республикада элүүрие хамгаалгын болон нуралсалай асуудалнуудаар Хойто-Байгалай болон Муяын аймагуудта, Северобайкальск хотодо нүүдэл хүдэлмэрилгын зүблөө үнгэргэлгэдэ бэлдэхэ тухай.
21.03 11.00 каб. 218

Нүүдэл хүдэлмэрилгын зүблөөн:
Зүблэхэ зүйл:
"Буряад Республикада хүн зоние социальна та-лаар хангаха тухай" Буряад Республикын Хуулиие бээлүүлгын ябаса тухай.
23.03 "Прибайкалийн аймаг" гэнэн мунци-пальна байгуулга.

III. «ДҮХЭРИГ ШЭРЭЭ»

Зүблэхэ зүйл:
"Мүнөө үеын обществын үзэл бодолые бүридүүлгэдэ соёлой дүүргэхэ үүргэ".
21.03 10.00 Арадай Ху-ралай бага танхим

IV. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

Ц.Б. Батуев – Арадай Хуралай Түрүүлэгшын ор-логшо
19.03. 14.00 – 17.00 каб. 233

А.Т. Стопичев – Арадай Хуралай Социальна по-литика талаар хорооной түрүүлэгшэ
20.03 14.00 - 17.00 каб. 118

В.Р. Булдаев – Арадай Хуралай регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэтэнэй асуудал-нуудай, залуушуулай политика, нийтын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хорооной түрүүлэгшэ.
22.03 14.00 – 17.00 каб. 212

«В ГОСТЯХ У ПРИНЦЕССЫ АЛТАН-ХАЙША – ЗОЛОТЫЕ НОЖНИЦЫ»

В соответствии с планом основных мероприятий Министерства культуры Республики Бурятия 28-29 марта 2012 г. проводится V Республиканский фестиваль кукольных театров «В гостях у принцессы Алтан Хайша – Золотые Ножницы» (театр «Ульгэр»).
Именем героини популярнейшей бурятской сказки назван наш фестиваль юных кукольников, который объединяет особое сообщество подростков, юношества, влюбленных в притягательный мир театра кукол, где каждый участник, подобно принцессе Алтан Хайша, искуснице, певунье, сказительнице - и мастерит, и фантазирует необыкновенные куклы, и он же автор и актер. Ведь театр – это тот самый золотой ключик,

который открывает детские сердца к постижению прекрасного, в становлении духовной, нравственной основы, без которой не может быть жизнь ребенка полноценной.
В республике становится все больше любителей-энтузиастов кукольного движения. На сегодняшний день действует более 20 театров разных моделей, из них четыре имеют высокое звание «образцовый». На своеобразном параде кукольников ожидают выступления юных артистов из Тарбагатайского, Заиграевского, Окинского, Прибайкальского, Кабанского районов и г. Улан-Удэ.
Фестиваль – это, прежде всего, всегда праздник, который дарит радость и богатство общения. Именно этот творческий процесс взаимо-

познания чрезвычайно важен, ибо он рождает вдохновение, укрепляет веру в себя, приносит осознание своего места среди других коллективов.
Все спектакли будут идти на сцене театра кукол «Ульгэр», который стал одним из учредителей и организаторов фестиваля.

Несомненно, он подарит маленьким улан-удэнским любителям уникального искусства театра кукол много творческих сюрпризов, открытий, радостей!

Н.ТОКУРЕНОВА,
народная артистка РФ и РБ,
координатор
V Республиканского
фестиваля кукольных театров.

Арадайнгаа ёһо заншалаар ажаһууял!

АХА ЗАХАЯА ХҮНДЭЛЭЭ

Урда саһаа эхилээд, манай буряад зон найн нургаалтай байһан гэжэ тэмдэглэмээр. Үбгэд, хүгшэдһөө үнгэрһэн сагай түүхэ болон бэшэшье онһон аргууды мэдэжэ абахаһаа гадна, наһан соо үзэгдэһэн элдэб юумэнүүды һонирхон ухаандаа хабшуулжа, хожомын энэ нургаалаа залуу үетэндөө дамжуулжа байһан.

Буряад зоннай аха зонийнгоо үгэ дуулажа һураһан. Аха зоной хөөрөлдэжэ байханда, хоорондон оронгүй, харин зүбшөөл абажа, юмэ һурадаг, үгышье һаа, холуур тойрожо, һаалта хэнгүй саашаа болодог ёһо байгаа. Аха хүн заабарилжа, ухаа зааха, хэнэһэшье эрхэтэй байһан юм. Урдандаа буряад зон хүнэй наһые һурадаггүй байһан. Зарим отогоорхин наһыень һурадаһан гурба, дүрбэн жэл урагшан болгоод, залуу байгаад, наһаяа нэмээжэ хэлээд, тэрэ зоние захиржа, зараад абаха һанаатай байһан ушарнууд олон ааб даа.

Зоннай сагаалхандаа, нэгэ наһа нэмээбди гэжэ бэе бээдэ үрээлэ хэлэжэ сагаалдаг, мүнөөшье хүрэтэр тэрэ заншалаа алдаагүй ёһоороо. Харин адуу малайнгаа хабартаа ногооной хүхэржэ байханда, хүхы шубуунай донгодохо үеэр: «Шэнэ ургаһан ногоо эдижэ, тугалнай - буруун, унагамнай дааган болобо» гэжэ хэлсэдэг нэн. Үшөө тийхэдэ үдэр эхилхэдэ, үглөөнэй улаан наранай толоной хадын оройдо яларан сасархадань:

- Үдэрнай эхилээ, дахин ерэхэ үдэр наранай гартар үргэлжэлхэ, - гэжэ хэлсэдэг, һүни болобол, урда үдэртөө ороно.

ХЭЗЭЭДЭ БЭЛЭН

Урдандаа Буряад зоной эршүүлэй хэрэгсэл номо һаадаһаа эхилээд, мориной тоног ходоодоо бэлэн байдаг, хуу заһаатай, һэлмэ жада, хутагашье хүрэтэр хурса байха зэргэ-тэй, тийбэл эрэ хүнэй ухаанин һонор, сэдьхэлын сэтэр байха юм гэжэ хэлсэдэг.

Хуяг хүрэтэршье арилгаатай, заһаатай байдаг. Эрэ хүн ямаршье сагта бэлэн, дайндашье мордоходоо юмээ бэлдэжэ байнгүй, тэрэл сагтаа мордоходо ёһо байгаа. «Эрэ хүн хэлһэндээ. Эритэ һэлмэ хуйһаа гарабал, хэрэгэ бүтээхэ», - гэжэ хэлсэдэг байһан байна.

Монгол туургата араһаа буряад зоннай таһархан болоходоо, ходоол бэлэн байа гэжэ урданай, бүри Чингис хаанай хуули сахижа ябаһан байна.

Иимэл хадаа сагай хубилалтануудһаа элинсэг хулинсагууднай бээ абаржа шадан байгаа гэжэ һанамаар. Бүри Сайн хаанай самаргаанаар хонго-одорой Бүүбэй гэжэ ударидагша Хатан Баатар гэжэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байна. Аяар 300 жэл боложо, Монголой ваан Максаржаб баатарта баһал Хатан Баатар гэнэн нэрэ зэргэ олгогдохон юм.

АНГУУШАДАЙ ЗАХЯА

Тайгада агнажа ябаһан ангуушад ан унагаага-ад байбал, тэрэ үедэнь ондоо ангуушад гү, али үгышье һаа, ямаршье хүнэй ерээбэлын: «Улай дээрэ ерээбэш», - гэжэ хэлээд, олзоһоо хубалдадаг ёһо байгаа. Энэ юун гэнэ гээшэб гэхэдэ, ан алаһан нүгэлөө хубалдаһан болоно. Мүн олзоёо гэртээ асаарад, хүршэ айлнуудаара хубалдадаг заншал баһал нүгэлм хубалдаһай гэжэ һанадаг байгаа.

Боро гүрөөһэдые хүрэгөөрөө ябахадань, бултыень хороожо болохогүй гэнэн заншал ангуушад-дай шэхэндэ аха зонһоо хэлэгдэжэл байдаг байгаа.

НЮТАГАА МАГТАЯ

Баһа иимэ заншал урда саһаа эхитэй. Ондоо нютага ошоод, нютагынь магтажа хэлэхэ ёһо байгаа. Ондоо тээһэ ерэнэн барилдааһа бүхэнүүд нютагай бүхэдэ унажа үгэдэг заншал байһан байна. «Өөрынгөө нютаг һайрхаад, хүнэй нютаг магта», - гэнэн ёһо байгаа.

ХҮНДЫН ТӨӨЛЭЙ

Буряад зонийнай ёһо заншалнууд угаа олон ааб даа. Заримдаа хониной төөлэй табидаг ушар гардаг. Обоо уулада нэгэ ондоо, түрэ хуримда баһал ондоо байдаг.

Энэ юун гэнэб гэхэдэ, обоо уулада төөлэй дүхад (соходо) гурбалжан хүндэһэниинь шажан мүргэл гурбан хүлтэй гэнэ, харин түрэ хурим дүрбэн түгшэ гэгдэдэг байгаа. Төөлэйин шэхэнэй дорохи хүндэһэн нэгэниинь Шаргай ноёнодо, нүгөө шэхэнэй хүндэһэниинь - Буха ноёной. Харин хоёр хасартань

хошоод хүндэһэниинь духадаа байһантаяа ороной табан тэнгэридэ үргэгдэдэг. Дээдэ шэхэнэй үзүүртэ хүндэһэн хоёртоёо долоон тэнгэридэ үргэгдэдэг.

Табаг соо бүхы мяханайн дээжые жэжэхэнээр абаад, дээрэн төөлэйгөө табяад, хоёр хажуудань нэжээд хабирга табяад, төөлэйгөө хүндэхэ газартань хүндэхэ - иигээд төөлэйн табаг болоно.

УНТАНАННАА ЗАЙГУУЛЫНЬ ДЭЭРЭ

Урдандаа иимэ ёһо байһан байна: «Зайжа ябаһан гэрэйнгээ хүндэ эдээлхэ эдээнь үлээдэг, харин гэртээ унтаһан хүндэ эдээ хоолын үлээдэггүй». Энэ юундэ тийгэнэб гэхэдэ, ябаһан хүн ямаршье юумэ хаража, хайшан гээд хэнэб гэжэ ухаандаа хабшуулжа абадаг, ондоо зоний хөөрөө хадуун абажа, хэрэглэхэ газартаа хэрэглэдэг гэжэ зайһан хүндөө эдээ хоолын үлээдэг. Унтаһан хүн ондоо туһатай зүбшэл өөртөө абанагүй гээд, тэрэ хүндэ хоолын үлээнгүй, дууһан эдидэг заншал байгаа.

ТООНО НЮТАГТАА МҮРГЭГТЫ

Аха зоной нургаалтай хөөрөөнүүдые шагнажа, хадуужа ябаха ёһотой. Энэһэнээ иимэ онһон үгэ гараһан байна: «Айл ахадаа, дэгэл захандаа баригдадаг».

Мүн баһа тоонто нютагтаа аба, эжингээ бадараһан гал гуламтадаа, уула хадануудайнгаа эзэдтэ элинсэг хулинсагууднай мүргэжэ ябаа. Хүн бүхэн хаанашье ябахадаа, түрэл нютагаа дурдажа, мүргэжэ ябадаг гээшэ...

Тийгэнгүй яахаб даа, хүнөө байха жэгүүртэ шубуудшые түрэл нютагаа, түрэнэн үдэһэн уурхайгаа мартангүй ерэдэг.

Тоонто нютагай агаар хүндэ хүсэ шадал орулдаг, элүүр энхые, хэшэг буян айлаздаа гэжэ дэмы хэлсэдэггүй юм даа. Нютагайнгаа тахилгатай обоо уулада мүргэжэ, сэржэмээ үргэжэ ошодог зоние нютагайн эзэд ба һахуһад ходоодоо хаража байдаг гэжэ аха зоннай хэлсэдэг.

Лубсан ЦЫРЕНОВ.

(Үргэлжэлэл. Эхинийн августын 11-эй, 18-ай, 25-ай, сентябрин 1-эй, 8-ай, 15-ай, 22-ой, 29-эй, октябрин 6-ай, 13-ай, 20-ой, 27-ой, ноябрин 3-ай, 10-ай, 17-ой, декабрин 1-эй, 8-ай, 15-ай, 29-эй, январин 12-ой, 19-эй, 26-ай, февралын 2-ой, 9-эй, 16-ай, 23-ай, мартын 1-эй, 7-ой, 15-ай дугаарнуудта).

* *Карма* - (санск. кар - действие) - наше сегодняшнее существование - это результат вчерашних деяний, а наше завтра будет проходить по результатам наших сегодняшних деяний. В мире нет безответных действий, причем хорошие дела принесут добро, а плохие - зло. Результат действия сказывается не сразу, нужно некоторое количество времени на «созревание» действия. Зачастую получается так, что страдают дети или внуки из-за греховных действий родителей или предков. Воистину, из того, что было, создается то, что есть. Человек рождается согласно тому, что он создал. Все существа имеют наследие кармы» (Маджхима Никая, том 1). Каждый человек действием безошибочной кармы получает в точной мере все должное - не более и не менее. Ни одно благое, либо злое действие, как бы пустынно оно ни было, как бы тайно ни содеянное, не минует точно уравновешенных весов кармы. «Не существуют места на земле или на небе, или под водой, также нет такого в недрах гор, где бы злое действие не принесло страдания породившему его» (Дхаммапада). Будда говорил: «Злой человек, упрекающий

добродетельного, подобен человеку, плюющему в небо: плевок не осквернит небо, но падая обратно, запямятает его самого. Добродетельному человеку не может быть нанесено ущерба, и то несчастье, которое клеветник желает нанести, оборачивается на него самого».

Однако, если поступок есть действие, то раскаяние тоже действие. По учению Будды, если содеявший зло человек осознает свою ошибку и будет делать добро, тогда сила наказания истощится постепенно, подобно болезни, постепенно теряющей свое губительное воздействие по мере

хайн абари зантай, зоной хэрэгтэ урагшатай хүниие сагаан сэдьхэлтэй хүн гэдэг

испарины больно. Качество мышления может изменить или полностью освободить человека от воздействия кармы. Поэтому так важно держать свои мысли в чистоте.

Үнгэнүүд - буряад, монгол зондо сагаан үнгэ ехэ һайн. Манай арадай эгээл хүндэтэй эдээн - сагаан эдээн болоно. Эдээнэй дээжэ - һүнэй үнгэ сагаан. һайн абари зантай, зоной хэрэгтэ урагшатай хүниие сагаан сэдьхэлтэй хүн гэхэ. Үгышье һаа, сагаан мүртэй, сагаан харгытай хүн гэхэ. Сагаан юумэн сэтэр, хирэ тоһоогүй байдаг. Дэлхэй сагаан саһаар бүрхөөгдөөд байхадаа, шэнэ болошоһон шэнгө-

ЗОЛОТЫЕ ЧЕТКИ

Словарь с комментариями

эр үзэгдэдэг. Бурханай номдо арбан сагаан буян, Сагаан Дара эхэ, Сагаан Шүхэртэ, Сагаан Үбгэн гэхэ мэтэ мэдэсэнүүд би.

Хүхэ үнгые ехэ үлзүтэй үнгэ гэдэг. Тэнгэрийн үнгэ хүхэ, уһанай үнгэ хүхэ. Хүндэтэ айлшадые, лама багшанарые золгодог эгээн нангин тэмдэг - хадаг хүхэ үнгэтэй. Улаан үнгэ - гал гуламтын, урин дулаанай үнгэ. Ажамидаралай үндэһэн болохо наранай үнгэ улаан. Малай зүһэн улаан һаа - тэрэ өөдэргэн, шэнжэ һайтай гэхэ. Улаагша үнээнэй һүн шэмэтэй, үдхэн байдаг. Жаргалтай, бэе һайтай хүнэй хасар улаан гэхэ. Ногоон үнгэ газар дэлхэйн, үбһэ ногоон үнгэтэй, арсаһаа арюун зүйл үгы гэхэ. Эрдэниин зүйл - оюун - ногоон үнгэтэй. Шажанай зүйлдэ ногоон үнгэ аргагүй оролсодог - Ногоон Дара эхэ, Майдарин ногоон морин гэхэ мэтэ. Шара үнгэ баһа һайн. Алтан дэлхэй, алтан шара

Хара үнгэ муу - хара һанаатай хүн, хара хэлэтэй һамган

наран. Алтанай үнгэ шара. Гуулин баһа шара. Ламын шажанай үнгэ шара, Богдо Зонхавын шабинарые «шара малгайтан» гэдэг. Шара тоһон ехэ һайн шанартай эдээн болоно. Шара тоһоор бурханда зула баридаг. Сэтэрхэн шарайтай баса-

гые «шарахан» басаган гэхэ.

Хара үнгэ баһа хэрэгтэй үнгэ юм. Нохой тухай хэлсээ һаа - хара зүһэтэй нохой шэнжэ янза һайтай гэдэг. Ан амитан соһоо хара үнэгэнэй, хара булганай, хара халунай арһан ехэ үнэтэй. Гэбэшье хара үнгэ уйдхар гашуудалтай, муу ёротой холбоотой. Хара һанаатай хүн, хараалша, хара хэлэтэй һамган гэхэ мэтэ. Хара хирэ тоһон - муухай юумэн; хүнэй харгы алдуулжа, ой ухаание балартуулжа хатуу хара архи. Аргагүй эдээн - хара уһан, хатаһан хара хилэмэн. Шажан мүргэлдэ хара үнгэ муу гэжэ үзэгдэдэг. Арбан хара нүгэл, харын сэржэм, хара жадха, лусайда хара дондол гэжэ үншалга гэхэ мэтэ. Байгаалидашье хара үнгэ муу - хара үүлэн, хара боро хии бараан, харалган зуд, хара хэжэг гэхэ мэтэ. Урдань халдабаритай үбшөөр үбшэлһэн айлай газар хара туг хададаг байгаа. Тиймэ тэмдэг харахадаа, хүн холуур ябажа, тэрэ айлые алгад гаража ошо-дог нэн.

* *Цвета - белый цвет у монгольских народов имеет хорошее значение. Цвет самой почетной, молочной еды - белый. Человека с добрым покладистым характером и всегда готового помочь другим называют человеком светлой белой души. Белый цвет всегда символизирует собой чистоту. Когда выпадает первый снег, земля кажется заново*

рожденной. В буддизме есть понятия -10 белых добродетелей, Белая Тара, Бело-зонтичный, Белый Старец и другие.

Синий (голубой) цвет тоже имеет хорошее качество. Цвет неба, цвет воды - синий. Самый почетный знак признательности у монгольских народов - хадак имеет синий цвет.

Красный цвет - это цвет домашнего очага, тепла. Основа жизни - Солнце красное. Молоко красноватой коровы очень питательное и жирное. Красные щеки - это признак здоровья и силы.

Любовь НАМЖИЛОН.
(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

Понедельник, 26 ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'КРОВИНУШКА', 'КУЛЬТУРА', 'РИГ УС'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'ТИВИКОМ', 'НТВ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'СТС «БАЙКАЛ»', 'НТВ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УЧАСТКОВЫЙ', '5 КАНАЛ', 'ДТВ'.

Вторник, 27 ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'БРАЧНОЕ АГЕНТСТВО', 'КУЛЬТУРА', 'РИГ УС'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СПОРТИВНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ТИВИКОМ', 'НТВ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СТОП-КАДР', 'СТС «БАЙКАЛ»', 'НТВ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС', '5 КАНАЛ', 'ДТВ'.

Среда, 28 ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НА НОЧЬ ГЛЯДЯ', 'РОССИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'КУЛЬТУРА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'РИГ УС', 'ТИВИКОМ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ТИВИКОМ'.

Даширабдан БАТОЖАБАЙДА зорюулагдаа

УРАН ЗОХЁОЛШЫН "ЗАХЯА" ДАМЖУУЛАГДАБА

Мүнөөдэр республика дотор шэнэ "нэбшээхэн халхин" эхилээ – буряад литературада үгэ үгтэбэ. Тиин буряад литературада гэхэ гү, ондоогоор хэлэхэ болобол, уран зохиолшодой нэрэнүүд, хэһэн хэрэгүүдынь бага сага алтан абдарһаа гаргагдажа, түрүүшээр хүүгэдтэ дамжуулагдажа эхилэнхэй.

Буряадай зохиохы сэхээтэнэй аша хүсөөр Даширабдан Батожабайда зорюулжа хүшөө бариха зорилготойгоор республика дотор ехэ ажал ябуулагдана. Улаан-Удын Ленинэй үйлсэдэ иимэ хүшөө табигдаха. Энэ дэмбэрэлтэ хэрэгэй бэлүүлгэдэ гурбан миллион хахад түхэриг хэрэгтэй. Тиимэһээ мартын 23-да Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын театрта мүнгэ дамжуулганай марафон үнгэргэгдэхэ, тэрээндэ арад зон олоороо хабаадаха аргатай.

Харин гансашье уран зохиолшодой дурасхаалда хүшөө бодхоогдохо бэшэ, хажуугаарнь Улаан-Удэдэ олон хонирилтой хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэнэ. Хотын 1-дэхи дунда

хургуулида олонитэ, уран зохиолшын түрэлхид улаан бургааһан шэнги ургажа ябаһан эдир хүүгэдтэй уулзажа, Даширабдан Батожабай тухай нангинаар, зүрхэ сэдхэлдээ хадагалжа ябадаг мэдээсэлтээ хубаалдаа, хурагшадые уран үгын хурсаар гайхуулаа, хонирхуулаа.

Улаан-Удын 1-дэхи дунда хургуули Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ театрай байшангай хажууда байрланхай. Тиин энэ театрта Даширабдан Батожабай актероор хүдэлхэн. Хүршэ хургуулиин хурагшад уран зохиолшоной намтартай, наһанайнь мэдэгдээгүй хуудаһанууд тухай эгээл түрүүшынхией шагнаба.

Энэ үдэр хүүгэдэй сэдхэлдэ хадугдажа ороод, олон жэлдэ ханагдажа байха бээ. Юуб гэхэдэ, дулаахан уран зохиолой үдэшэдэ хурагшадтай уулзахаяа буряадай олон мэдээжэ артистнар, дуушад, эрдэмэй ажал ябуулагшад, зохиолшын түрэл Агын автономито тойрогой ажаһуугшад суглараа. Тэдэнэр бултадаа хүүгэдэй урда гаража, Даширабдан Батожабай тухай хөөрөжэ үгэбэ, хүүгэдэй халуун альга ташалгандашые хүртэбэ.

Россиин Федерациин габьяата артист, Буряад Республикын арадай артист, "Морин хуур" гэжэ сэтгүүлэй харюусалгата секретарь Чингис Гуруев, Россиин Федерациин габьяата артистка Людмила Дугарова гэгшэд

хүндэтэ айлшадай дунда байлсаа.

Мүн тиихэдэ энэ уулзалгада уран зохиолшын хани нүхэр намасу Батуевна Батожабай эрээ. Тэрэ 89 наһа хүрэнхэйшые наа, дорюун, солбон, энеэбхилхэн хүгшэн байба.

Уулзалгын урда тэрэ сурбалжалагшадта интервью үгэхэдөө, иигэжэ хэлээ: "Бидэ хорин жэл соо гэрлэжэ ажаһуугаабди. Хүүгэдээ хүмүүжүүлжэ бодхоогообди."

Ханилжа гэрлэхэ хуби тухайгаа намасу Батуевна иигээд ханана: "Тэрэ сагта би "Байгал" сэтгүүлдэ хүдэлжэ байһанби. Тиихэ үедэ Даширабдан Москваһаа бусаад, "Төөригдэһэн хуби заяан" гэжэ романай түрүүшын боти асараа. Эндэл, редакци соо бидэ танилсаа хэмди".

Энэ үдэр хурагшад олон юумэ мэдэхэ болоо: Даширабдан Батожабай – актер, летчик, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадагша, киносценарист. Уран зохиолшын сценаряар «Адуушанай дуун», «Алтан гэр» гэжэ фильмнууд бүтээгдээ. 1-дэхи хургуулиин хурагшад буряад хэлэнэйнгээ хэшээлнүүд дээрэ буряад авторнуудай уран зохиолнуудтай танилсанхай байгаа. Тэдэнэй буряад хэлэнэй багша Баира Санжибоной хэлэнээр, хүүгэд автарай хэдэн уран зохиолтой танилсаа, "Төөригдэһэн хуби заяан" гэжэ романиень шудалан үзөө.

h. Батожабай

Сугларагшадтай анхаралда багхан концерт табигдаа. Буряадай академическэ оперо болон баледэй театрай дуушан, Буряад Республикын гүрэнэй шангай лауреат Байржап Дамбиев хурагшадта түрүүшын дуран тухай дуу бэлэглээ. Эдир хурагшадтай дундаһаа талаан бэлигтэй юрын артистнар олон байшоо.

Чингис Гуруев эдир шагнагшадта Даширабдан Батожабайн "Захьяа" гэжэ шүлэгэй мүнрүүдые уншажа үгөөд, автарай залуу хүрэгтэндэ, ерээдүй уран бэшээшэдтэ сэсэн үгэтэй захьяаень дамжуулаа: "Өөртөө этигэ, ажал - бүгэдын хүсэн гэжэ ойлгоорой".

"Буряад үнэн" хэблэлэй байшангай зүгһөө тэрэ уран зохиолшын хани нүхэр намасу Батуевна үнгэрһэн Эхэнэрнүүдэй хайндэрөөр – Мартын 8-наар амаршалаад, "Морин хуур" гэжэ сэтгүүлэй дүрбэн номер барюулаа. Сэтгүүлнүүдэй нэгэн соонь уран зохиолшоной 90 жэлэй ойн баярта дашарамдуулан, шог егто расказууд хэблэгдэһэн байна.

Энэ дулаахан үдэшэдэ сугларһан зон ородшые, буряадшые хэлэн дээрэ бэе бээ ойлголсоо. Буряад хэлэ мэдэхэ хурагшад ород хэлтэй нүхэдтөө үгэ баригшадтай урилдаһан мэтээр хэлэһыень оршуулжа үгэжэ байгаа.

Хонирилтойгоор, аша үрэтэйгөөр үдэшэ ябуулагдаа. "Хэндэ?" гээд асуудал гарана. Харюунь: "хурагшадта, гүрэнэй эдир эрхэтэдтэ". Түрэл нютагтаа, арад зондоо дуратайгаар хандажа хураһыень, сэдхэл соонь эрэлхэг зориг бадаруулха гэхэн хүмүүжүүлхы гол зорилготойгоор энэ уулзалга үнгэргэгдэбэ. Мүн тиихэдэ Россиин гүрэнэй эдир эрхэтэдтэ түрэл буряад уран хурса үгын дээжээр урагшаа зорихо харгын нэгэ гэдэжэ үгэбэ гэшэ.

Даша-Доржын СЭСЭГ.

Чингис Гуруев үгэ барина

С ЮБИЛЕЕМ, РОДНАЯ ШКОЛА!

2012 год для Курумканской средней общеобразовательной школы №1 знаменателен юбилейной датой. 17 января 1987 года распахнула свои двери новая школа в селе Курумкан, и с тех пор минуло 25 лет.

Самое главное в школе – это её дух. Тот дух, который формируется коллективом учителей, учеников и их родителей. Школьные часы будут неумолимо отсчитывать время: 30, 40, 50 лет, а шко-

ла все равно будет оставаться молодой, потому что эти стены постоянно наполняются новыми звонкими голосами. У школьного духа нет возраста. Ему всегда десять или одиннадцать лет – ровно столько, сколько от первого до последнего школьного звонка проходят свой путь ученики. Она так же молода, как и ее учащиеся, резвые девочки и озорные мальчишки, с шумом бегающие по коридорам. «Школа... Моя школа...» - эти слова отзываются светлым чувством в душе каждого... Школа - это светлые классы, исписанная

мелом доска, потерянный где-то дневник, первая влюбленность, строгие учителя, школьные друзья.

Школе уже 25! В преддверии юбилейной даты хочется подвести некоторые итоги, вспомнить наше прошлое и рассказать о настоящем. Ведь 25 лет - это определённый рубеж, высокая ступень, на которую нужно было подняться. Сколько малышей за эти годы школа приняла под свое крыло и сколько образованных юношей и девушек выпустила в большую жизнь! За 25 лет работы школа дала путевку в жизнь 1761 вы-

пускнику. Окончили с золотой медалью – 8 учащихся, с серебряной медалью – 50 учащихся. Школа гордится своими выпускниками: кандидатами наук, мастерами спорта. Сегодня школа находится на пути развития. Впереди новые рубежи, новые высоты и новые творческие победы.

И уже сейчас мы начали активную подготовку к торжественному проведению столь знаменательного события для школы. Приглашаем всех, кто учился и работал в нашей школе, принять активное участие в сборе мате-

риалов о первых годах становления школы, поделиться своими воспоминаниями.

Создан оргкомитет по празднованию юбилея школы. В рамках юбилейных мероприятий будут организованы различные мероприятия. Юбилей школы состоится 29 апреля 2012 года. Свои воспоминания и отзывы вы можете передать руководителю школьного музея Кулыковой С.Р., учителю истории или отправить на электронный адрес школы kurumkanschool1@yandex.ru

Оргкомитет.

БУРЯАДАЙМНАЙ ОМОГОРХОЛ – ОНТОХОНОЙ ЁНОТОЙЛ ЮРТЭМСЭ

Республикын хүүхэлдэйн "Ульгэр" театр Россиин үндэнхэтэдэй "Алтан баг" гэнэн преми-шанда дүрбэ дахин хүртэһэн юм. Тиимэһээ Россиин хүүхэлдэйн театрнууд соо эгээл эрхимүүдэй тоодо оронхой. Богонихон сагай болзорто "Ульгэр" театр өөрынгөө онсо нюур, шадабариин оньһо аргая харуулжа, дээдэ шатын мэргэжэлтэ театр байһанаа гэршэлээ.

Театрай туйлаһан амжалтанууд Буряад ороной омогорхол болонхой. Мүнөө жэлэй шэнэ театральна хаһада ульгэрэйхид ехэ олон, өөдөө дабаһан түсэбүүдые табинхай. Хэдэн шэнэ зүжэгүүдые табихын хажуугаар "Ульгэр" театр "Байкальское кольцо собирает друзей" гэнэн уласхоорондын фестиваль үнгэргэхэн. Анхан эмхидхэгдэдэг байһан регион хоорондох "Путь кочевника" гэнэн фестивалиин шугамаар мүнөө жэл энэ проект үргэдхэгдэжэ, уласхоорондын хэмжээндэ үнгэрхэн. Энэ фестиваль эрэмдэг болон хүндэ үбшэнтэй үхибүүдтэ зориулагдаха. Тиимэһээ хэмжээ ябуулгын мүнгэн олзын ехэнхи хубинь нигүүлэхы хэрэгтэ үгтэхэ. Уласхоорондын фестивальда хари гүрэнүүдһээ, нэрлэбэл, Солонгос, Япон, Венгри, Германи, Канада, Франци, Хитад, Турци болон бусад гүрэнүүдһээ хүүхэлдэйн театрнууд ерэхэ. Росси гүрэнэй олон хотонуудһаа баһал хүүхэлдэйн театрнууд хабаадаха. Үшөө нэгэ эгээл һонин үйлэ хадаа С.В. Образцовой нэрэмжэтэ Гүрэнэй академическэ хүүхэлдэйн театр ехэ һонин программатай ерэхэ, фестивалда хабаадаха юм. Энэнь хадаа манай үхибүүд болон томошуулдашы фестивалиин бэлэг боложо үгэхэ. Хүүхэлдэйн театрнуудай Уласхоорондын фестиваль Улаан-Үдэ хотодо байгша оной сентябрь һарын 24-һөө 30 хүрэтэр үнгэрхэ. Тиимэһээ хүүхэлдэйн театрнуудай ёһотойл һайндэрые хүлээн угтая!

ЭДИ ШЭДИТЭ ХҮСЭНДЭ ЭТИГЭНХЭЙБ...

Хүүхэлдэйн театр үдэр бүри шахуу хотын һургуули, хүүгэдэй сэрлигүүд руу ябажа, наадаа дэлгэдэг юм. Хаанашы ябадань, үхибүүд тэдэниие угтан хүлээн абадаг. Хүүхэлдэйн театр бусад театрнуудта орходоо, ондоохон, өөрын онсо илгаатай юм. Үхибүүдэй анхарал татахын түлөө, үнгэтэ һайхан зурагууд, ульгэр онтохоной оршон байдалда үхибүүдтэ бодото дээрэнь, үнэншэмөөр үзэгдэлнүүдые харуулхын тула хэдэн олон хэрэгсэлнүүд (реквизит) бүтээгдэдэг. Декораци, хүүхэлдэйнүүд, актёрнуудай үмдэхэ хубсаһан гээд хэдэн олон сүүмхэ, чемоданууд соо суглуулагдадаг. Спектакль бүхэн өөрын зөөритэй. Ой модон гү, али хаан хатанай

Н.Б.Шагдырова
"Ульгэр" театрай директор

А.Ц.Бадмаева,
реквизитнэ цехые даагша

С.Д.Тогмитова, бутафорско цехые даагша

"Тархайн хүбүүн Зархай" гэнэн зүжэгһөө хэнэг

Гастрольдо ябахадаа...

гоё һайхан ордон гү, булта зо-хёон хадагалаатай байдаг. Эдэ бүгэдые суглуулан хадагалжа байдаг хүн хүүхэлдэйн театрта баһал шухала һуури эзэлдэг юм. Ульгэр театрта энэ ажалда аяр 12 жэлэй туршада Анджела Бадмаева хүдэлдэг. «2000 оной намар юрын үүдэ түлхин энэ байшан руу ором сасуугаа үзэмжэ һайхан ульгэр түүхын орон руу орошоо бэлэйб. Хүдөө нютагта балшар бага наһаяа үнгэргэһэн тула иимэ гоё һайхан хүүхэлдэйн эди шэдитэ юртэмсэ байдаг юм гэжэ огтолон һэжэглэшыегүй, ухаандашые оруулаагүй ябадаг байгаа. Минии театрта ерэнэн үдэр «Дочь Байкала-Ангара» гэнэн зүжэг табигдажа байгаа. Гоё һайхан зүжэг хаража, сэдхэлдэмни гэнтэ эгээл хүсэтэй мэдэрэл - хүүхэлдэйн театрта дурлал түрөө бэлэй. Тиигэжэ тайзан дээрэ боложо байһан үйлэ хэрэгүүд, хүшэрын саанахи ажаябуулга, хүүхэлдэйнүүдые уран һайханаар бүтээлгэ, зүжэгтэ хабаатай хэрэгсэлнүүдые дархалалга гайхамшаг һонин, тон шухала хэрэг гэжэ ойлгонхойб. Энэ театрта ехэ ондоо, юрз буса зон ажалладаг. Юуб гэхэдэ, томо зон үдэр бүриин хугасаада хүүхэлдэйнүүдые дархалжа, тэдэниие баряад, тэдэнтэй репетици хэжэ, хүүхэлдэйн хубсаһа оёжо байхаяа залхуурхагүй, эндэ тон театрта дуратай, ульгэр онтохоной эди шэдитэ хүсэн энэ дэлхэй дээрэ бии юм гэжэ этигэһэн лэ зон хүдэлдэг. Хүүхэлдэйн театрай оршом байдал гээшэ дундаршагүй гүнзэги элшэ хүсэтэй юм. Намда театр ехэ нүлөө үгэдэг. Манай театр ганса Буряад ороной хүдөө нютагуудаар бэшэ, мүн холо ойрын хото городуудаар гастрольдо гарадаг. Би гастрольнуудай һайгаар Санкт-Петербургһаа Владивосток хүрэтэр газар үзэһэн байнаб. Хүүхэлдэйн театрта ажалладаг байһандаа ехэ омогорходоги. Хүүхэлдэйн театрнуудай Уласхоорондын үдэрөөр бүхы арад зониие амаршалнаб! Хэзээдэшые «Ульгэрөө» мартангүй, ульгэр онтохоной орон руу үе болоод лэ айлшалжа байхыетнай хүсэнэб!»

Анджела Цырендоржиевна Бадмаева мүнөө театрта ре-квизитнэ цехые даагшаар болон труппые даагшын уялга дүүргэдэг юм.

УЛЬГЭР ТҮҮХЭ БҮТЭЭДЭГ УРАН ГАРТАН

Хүүхэлдэйн "Ульгэр" театрта хүүхэлдэйнүүд шэнэ артист хүнүүд шэнгээр бии болодог. Ямар нэгэ зүжэг табилга түсэблэгдэхэ. Эгээл түрүүн эндэ зүжэгтэ хабаадаха хүүхэлдэйнүүдэй дүрсэнүүд зурагдадаг. Тэдэ зурагуудыень хүүхэлдэй болгохо юрын хэрэг бэшэ. Энэ тон орёо ажал гээшэ. Уран зураашын эскизээр шабараар дүрсэ бүтээгдэхэ, папье-маше гү, али гипсээр үндэнэ табигдаха. Хатаһан хойнонь тусхай хэрэгсэлээр

үрэгдэн арилгагдаад, үнгэтэ будагаар шэрдэгдэдэг, зурагдадаг. Оёолой цех соо тарама хубсаһан оёгдодог. Харин хүүхэлдэй тон хүн шэнгээр нюдэ амаа нээдэг һаань, эндэ конструктор ажалладаг. Хүүхэлдэй бүхэн элдэб онсо өөрын янзатай байдаг. һайн зантай, уур сухалтай, эди шэ-дитэй гэхэ мэтэ элдэб нюурнууд бүтээгдэдэг. Санаида Дашиевна Тогмитова хүүхэлдэйн театр соо бүхы балшар бага наһаяа үнгэргэһэн. Эсэгэнь Дашицырен Намжилов постановочно таһагые даагшаар хүдэлһэн. Эжынь Октябрина Дабеевна Шарапова 20 гаран ажаллэй туршада оёдолшоноор ажаллаһан юм. Тиигэжэ хүүхэлдэйн театртай нягта холбоотой Санаида Дашиевна өөрөө 1984 онһоо бутафор-уран зураашаар хүдэлнэ. Энэ хүнэй уран гараар хэдэн олон хүүхэлдэйнүүд бүтээгдээ. "Минии эгээл дуратай хүүхэлдэйн хадаа - Ангара хүүхэн гээшэ. Иимэ түхэлэй хүүхэлдэй түрүүшынхией бүтээгээ һэм. Үни сагта энэ зүжэг табигданшые һаань, үе болоод лэ энэ хүүхэлдэйгээ заһажа, хөөрэлдэжэ байдагби", - гэжэ уран зураашан хөөрэнэ. Хүүхэлдэй бүтээхэдэ, уран зураашан өөрынгөө хараса, ойлгосо, хандаса оруулха болоно. Хүүхэлдэйтээ хөөрэлдэжэ байгаада, "үгы, юундэ иимэ сухалтайгаар харанабши, нюдээ нэгэ бага зөөлэн болгое", - гэжэ байгаада, хөөрэлдэн, ажалаа хэдэг юм. "Ямар хүүхэлдэйнүүдые бүтээхэдэ һонин байдаг бэ?" - гэжэ асуухадамни, Санаида Дашиевна иигэжэ хөөрөбэ: "Зүжэг бүхэн өөрын һайн, муу рольнуудтай байдаг ха юм даа. Сэбэр һайхан дангинанууд гоёл юм ааб даа, харин муу һанаатай, уур сухалдаа диилдэһэн альбан жэльбэн хүүхэлдэйнүүдые бүтээхэдэ ехэ һонин байдаг. Гажа буруу, муухай сэдхэлтэй, өөрын онсо зүрилдөөтэй хүүхэлдэйнүүдые бүтээхэдэ баһал шухала. Хүүхэлдэй бүхэнэй хабаадаха нюур, тэрэнэй зүжэг соохи үйлэ үзэгдэл бултыень шэнжэлэн үзөөд, ажалаа эхилхэдэ бэлэн байдаг". Хүүхэлдэй бэлэн болоод, зүжэгтэ наадаха артистданы тааруулжа хэрэгтэй. Юундэб даа хүүхэлдэйнүүд наадаха артистда адли шэнги болодог. Зарим хүүхэлдэйнүүд зураһан уран зураашадаа юугээр бэ даа адли. Энэнь хайшаа юм? Энэ асуудалда бодолгото болоһоор байтараа, гэнтэ ойлгооб: хүүхэлдэйнүүд юрз магазинда худалдаанда табяатай байна бэшэ, харин тайзан дээрэ зүжэг соогоо хүндэл адли өөрын хуби заяатай, хүхихэ, жаргаха, уйдаха, бархирха, баһал өөрын табисууртай амидыруулагдаһан хүүхэлдэйнүүд... Театрай репертуарһаа болуулагдаһан зүжэгүүдэй хүүхэлдэйнүүд үгы хэгдэдэг бэшэ, харин хадагалаатай, үе болоод, уран бүтээгшэд тэдэнэ һэргээн байдаг юм. Тихэдэ хүүхэлдэйн "Ульгэр" театр, үнэхөөрөө, юрз театр бэшэ, эди шэдитэ ульгэр онтохоной ёһотойл юртэмсэ гээшэл хаш...

Цырема САМПИЛОВА.

ҮНДЭН ХЭЛЭЭ ҮШӨӨ ДЭЭШЭНЬ ҮРГЭЖЭ...

Мартын 16-да Буряад Республикын Үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернадай актов зал соо республикын Нуралсалай болон эрдэм ухаанай министерство, БГУ-гай Үндэһэтэнэй гуманитарна институт болон "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшангай үүсхэлээр буряад хэлэн, соёл ба эрдэм нуралсалай хүгжэлтэдэ сэхэ хабаатай республиканска семинар боложо үнгэрбэ. Мүнөө үедэ республикымнай алишье хургуулийн хурагшадта түрэл буряад хэлэнь тодо хурсаар зааха гэгэн зорилго тон хухала болоод байна.

Үглөөнэй 10 сагта тус семинарта сугларагшадтай урда Буряад Республикын Нуралсалай болон эрдэм ухаанай министрэй орлогшо **А.И. Бочеев** үгэ абажа, семинарай ажал нээхэдэ: "Хүн бүхэн түрэл буряад хэлэеэ үзэхэдөө, хэнийшье мэдэһээр, үндэр бол босоролтой боложо, эрдэм, соёлоо гэршэлхэнээ гадна, үндэһэ яһатанайнгаа сэдхэл бодолые харуулдаг гэшэнь үнэн", - гэжэ тэмдэглээд, "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшангай хэблэлэй таһагта зохёон бэлдэгдэжэ, республикын ти-

пографида хэблэгдэн гараһан "Морин хуур" сэтгүүлэй 2012 оной түрүүшын дугаартай танилсуулба. Ушарын гэхэдэ, энэ түрүүшын дугаар соо республикын Буряадай Үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернадай талаан бэлигтэй багшанарай нуралсалай-методическа материалнууд, мүн хурагшадтайнь түрүүшын багахан зохёолнууд дурадхагдаа.

Удаань "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшангай генеральна директор-ахамад редактор **Э.Д. Дагбаев** семинарай ажал-

да хабаадалсахаяа ерэһэн коллективэйнгээ ажалшадые нэрлэн танилсуулаад, ургажа ябаа залуу үетэниие хайн хайхан ёһо заншалнууд дээрэ хүмүүжүүлхэ зорилготойгоор хүдэлжэ байнабди гээд элирхэйлбэ.

БГУ-гай Үндэһэтэнэй гуманитарна институтдай директор **Б.Б. Зандраев** "Морин хуур" сэтгүүлэй хэб түхэл болон удха найруулгын талаар шэнэ шэнжэтэй болоһондо баяраа мэдүүлэн, шэнхинэмэ хайхан шэдитэ аялгатай морин хуур гэгдэдэг хүгжэмэй инструментые **Э.Д. Дагбаевта** бэлэг болгон гартань барюулаад, байгша оной апрелин 6-да үнгэргэгдэхэ Үндэһэтэнэй институтдай анхан тогтоһондоо хойшо 80 жэлэй ойн баярта бүгэдэ зониие уриба.

Һүүлээрнь Үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернадай директор **Б.Б. Жалсанов**, "Бэлиг" гэгэн номой хэблэлэй директор **С.Д. Будаев** гэгшэд нуралсалай програмада сэхэ хабаатай "Морин хуур" сэтгүүлэй хэблэлһээ гараһан ушараар онсо баяраа мэдүүлээд, саашанхи хүгжэлтэдэнь амжалта хүсэбэ.

"Морин хуурай" түрүүшын дугаарта оролдосо ехэтэйгэр материалнуудаа согсолжо бэлдэһэн багшанар хэд бэ гэхэдэ: **Ивахина Янжима Цыдендамбаевна, Будаин Светлана Гончиковна, Бадмацыренова Цырен-Долгор Бадмаевна, Мункуева Мира Баировна** болон бусад болоно. Эдэ багшанарта ажалдань амжалта хүсэһэбди.

Жэлэй турша соо 6 дугаар хэблэн гаргаха түсэбтэй

"Морин хуурай" 2-дохи дугаарта Хориин аймагай бүхы хургуулинуудай багшанар болон хурагшадтай ажал хүдэлмэринүүд барлагдажа гараха юм. Тиигээд лэ Хэжэнгын, Хягтын, Сэлэнгын, Захааминай аймагуудай багшанар болон хурагшадтай хүдэлмэринүүд хэблэгдэхэ гэжэ найдуулая.

Семинарай хүтэлбэрийн ёһоор "Шэнэ үеын залуушүүлые хүмүүжүүлхын түлөө Федеральна гүрэнэй нуралсалые нэгэ хэбтэ оруулхадань, буряад хэлэн болон литература заалгые найжаруулга" гэгэн темээр **Б.Б. Будаин** мэдээсэл хэбэ. Үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернадай багшанарай мастер-классууд үнгэргэгдэжэ, "Үндэһэн соёлой талаар нуралсалда хэрэглэгдэжэ боломоор электронно хэмжээнүүд" гэгэн темээр багахан элидхэлнүүд, мүн лэ БГУ-гай Үндэһэтэнэй гуманитарна институтдай багшанар **В.Д. Патаева, Л.Ц. Халхарова** болон бусад буряад хэлэнэй талаар тусхай мэдээсэлнүүдые табижа, сугларагшадые зоригжуулаа.

"Мир-Бурятия" телеканалай ажалшан, "Буряад үнэн" сониний хэблэлһээ гарахада, үйлэ удхыень теле-харагшадтай үмэнэ танилсуулан нэбтэрүүлэгшэ **Г-Н. Гунзынов** буряад хэлэнэйнгээ мүнөөнэй шахардуу байдал тухай ханаата боложо яһаһанаа мэдүүлээ. "Морин хуур" сэтгүүлэй редактор **Д.В. Цыбикова** саашанхи хараа бодолоороо тобшохоноор хубаалдаа.

Түгэсхэлэй нуралсалай бо-

лон эрдэм ухаанай ажал ябуулагшад, багшанар болон хурагшад аша үрэтэйгөөр хоорондоо харилсан, буряад хэлэн, үндэһэн соёлоо үшөө дээшэнь үргэхэ гэгэн зорилго урдаа табиба бшуу!

БАГШАНАРАЙ НАНАМЖАНУУДНАА

Энэ семинарта республикымнай олон районуудһаа буряад хэлэнэй багшанар хабаадаа. Семинарта ехэ хэрэгтэй асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдээ: стандартнуудай шэнэ номууд тухай, "Морин хуур" гэгэн сэтгүүл тухай.

Иимэ эрдэмэй-методическа багшын, хурагшадтай ажалые хэблэжэ байха сэтгүүлтэй болоһондоо ехэ баяртай байһанаа мэдүүлнэбди. Хягтын, Түнхэнэй, Захааминай багшанар шэнэ юумэ мэдэжэ абаһандаа, ханамжаараа хубаалдаба, зүрхөө хүдэлхэндөө түрэл хайхан хэлэн дээрэ шүлэгшье уншаба, дуушье дуулаба. Семинарай түгэсхэлдэ Буряадай Үндэһэтэнэй 1-дэхи лицей-интернадай директор **Б.Б. Жалсанов** энэ үнгэрһэн семинар тухай тобшолол хэбэ:

"Мүнөө шэнэ стандартын нэбтэрүүлэгдэжэ байха үедэ багшанарай, эрдэм нуралсалай алишье халбарин урда ехэ зорилгонууд байна. Энэ үнгэргэһэн семинарнай багша бүхэнэй ажалые зоригжуулжа, үнжэгэн түрэл буряад хэлэмнай мүнхэрэн байхань болтогой!"

Түрүүшынхией иимэ удха түгэлдэр семинар боложо, "Морин хуур" сэтгүүлэй арамнай бүхы сугларагшадтай зүрхэ доһолгон үнгэрбэ.

Чингис ГУРУЕВ, "Морин хуур" сэтгүүлэй харюусалгата секретарь. Д.ЦЫБИКОВАГАЙ фото.

ТҮРЭЛ НЮТАГАЙ ТАТАСААР

«Угаа уһанда хаяхагүй» гэгэн үгын мурөөр түрэл арадайнгаа түүхэ, ажабайдал шэнжэлэн үзэһэн түүхын эрдэмэй кандидат, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Павел Степанович Дырхеевэй «Дээдэ Зүлхын буряадуудай түүхэ» гэгэн шэнэ ном хэблэлһээ гараба.

Эхирэд гарбалай уг изагур тухай бэшэһэн шэнэ номтой танилсалга Үндэһэтэнэй номой санда үнгэрбэ. Нёдондо жэл саһаа урид наһа бараһан эрдэмтэн Павел Степанович Дырхеев эрдэм шэнжэлэлгын олон номуудые бэшэхэнээ гадуур, түрэнһэн гараһан тоонто нютаг тухайгаа архивна дансануудые,

аха захатайнгаа хөөрэһэн үльгэр түүхэнүүдые олоор суглуулдаг байгаа.

Эрхүү можын хойто зүгтэ, Зүлхэ мүрэнһөө 50-яад модо зайда оршодог Атарай гэгэн нютагта эрээдүй сагай эрдэмтэн түрэнһэн байна. Анхан сагта 19-дэхи зуун жэлдэ Дээдэ Зүлхэ шадархи газар дайдаар 9 мянган буряадууд

ажаһуудаг байгаа. Мүнөө һүүлэй тоо бүридхэлэй тоосоогоор тэдэнэй тоо мянга гаран шахуу болонхой. Эдэ мэдээнүүд, урданай манай аха захатанай байра байдал мүнөө мааната ехэ һонин, түрэл дайдамнай тон лэ дүтөөр үзэгдэнэ, - гээд «Лена» гэгэн Эрхүү можын Качуг нютагһаа гараһан буряадуудай эблэлэй түрүүлэгшэ Андрей Михайлович Хартиков хэлэнэ. - Түрэнһэн дайда хүн бүхэндэ хэзээшье ходо хайханаар ханагдадаг юм. Манай Верхоленскэ шадархи дайдаар ой тайга, байгаали

гоё даа. Багаһаа маанатай мэдэхэ зарим нуга нютагууд мүнөө үгы болонхой. Онхой, Зулмаан, Баха болон бусад, хамта дээрээ тоолоходомни, 13 нютаг үгы болонхой, тэрэнь харамтай. Мүнөө Качугта мянга хахад буряадууд бии, теэд ород, татаар яһатануудтай холилдожо, эбтэй эетэй ажаһуунад. Манай эндэ Улаан-Үдэдэ Хартиковууд гэжэ, жэшээлбэл, 37 гэр бүлэ бии, Качугтаа - 5 үрхэтэ айл. Зүлхэ мүрэнэй шадархи газар дайдаһаа гараһан Инхиреевтэн, Сахьяновтан, Кузьминтан, Егоровтон гээд

лэ нэрэ солотой, угаа уһанда хаяагүй айл ахатан бии.

Павел Степанович Дырхеев «Дээдэ Зүлхын буряадуудай түүхэ» гэгэн номоо бэшэхэдэ, түрэл дайдынгаа түүхэтэ үе саг холбожо, саашадаа, хожомоо уг гарбалаа нангинаар сахижа, түрэнһэн дайда-я мартангүй, эрьен байхыень хануулна. Үнэхөөрөөл, түрэнһэн уурхайһаа далижан гараад, хэды холо ойрын газараар ябабашье, түрэнһэн дайдын татаса тон лэ хүсэтэй байха.

Ечигма ЦЫБЕНОВА.

УРИДШАЛАН УЛАРИЛ МЭДЭЛГЭ

1. Хэрбээ урда зүгһөө нэбшээлбэл, ган гасуур болохо.
2. Хараасгай болон гулабхаанууд хүрэглэж дээгүүр ниидэбэл, бороо хура орохо.
3. Баруун хойто зүгһөө үүлэн харбажа гарбал, бороо гү, али саһан орохо.
4. Наран арюунда оробол, үглөөдэр сэлмэг үдэр болохо.
5. Наран бүрхэгтэ оробол, үглөөдэр бороотой гү, али бүрхэг үдэр болохо.
6. Үглөөгүүр наран хүрээтэбэл (задарбал), хүйтэржэ, бороо гү, али саһан орохо.
7. Үглөөгүүр шүүдэртэй гү, али манатай байбал, сэлмэг үдэр болохо.
8. Манан гол уруудан ошобол, ута унжагай бороо орохо.
9. Манан гол үгсэжэ, хүнды өөдэ ошобол, тэнгэри сэлмэхэ.
10. холонго гол уруудан татабал, үһөөржэ, бороотой үдэрнүүд эхилжэ.
11. Баха болон могойнуудай голһоо холодожо, хада гү, али гүбээ дээрэ гарбал, үер болохо.
12. Хүхынүүдэй донгодохоёо болижо, ду-жаганалдаа наа, хур бороо орохо.
13. Үхэр малай мөөрэлдэхэ, нохойн хусаха, поездын хуугайла холоһоо дуулдаа наа, хүйтэржэ, саһан гү, али бороо орохо.
14. Гахайн модо, шулуу зуугаад, тэдэнэ бамбаахайдаа абаашабал, хагсуу хүйтэн болохо.
15. Хирээнүүдэй хагалалдабал, хагсуу халхин болохо.
16. Хулгананууд болон охотнууд үбһэ (үбэлдөө эдихэ набша намаагаа) суглуулжа, үндэрөөр обоолон хатаабал, хүйтэн үбэл, бороотой намар болохо.
17. Бахануудай бүхэли хүниндөө бархиралдабал, бороо орожо, үнээд хүтэй болохо.
18. Гэнтэ хулгананууд, алаг дааган болон газар доро байрладаг амитад хүхэнһөө гаража, иишэ тишээ гүйлдэбэл, газар хүдэлхэ.
19. Хабартаа боро жэргэмэлнүүдэй нютагаа бусабал, бороотой зун, сагаан жэргэмэлнүүдэй нютагаа бусаа наань, ган гасуур болохо.
20. Шэнэ нарын үзүүрын нарин байбал, тэрэ нара соо хүйтэн, хэрбээ үзүүрын бүдүүн байбал, тэрэ нара соо дулаан байха.
21. Одо мүшэдэй тохёолдоодо, заабол хүйтэрхэ, халхи шуурган болохо.
22. Шоргоолжонуудай бутаяа шобхойлгон

оройлбол, бороотой зун болохо.

23. Бимба гарагай (субботын) үдэр бороо гү, али халхи шуургатай саһан оробол, нэгэ долоон хоног соо үргэлжэлхэ.

24. Наранай ороходонь, тэнгэрийн баруун хойто хаяа улайрбал, үглөөдэрын дулаан үдэр болохо.

25. Дулаан байхадань, пээшэндэ гү, али дулаан газарта миисгэйн хэбтээ наань, хүйтэрхэ.

26. Пээшэн соо носожо байһан шэнэһэн түлээнэй абятайгаар тас-няс гэбэлнь, хүйтэрхэ.

27. Пээшэн дээрэһээ горшоог абахада, хөөтэй оёортонь жэжэ улаахан согуудай байбал, хүйтэрхэ.

28. Трамвайн элюур шударуулай шаршаганажа, утаһандань зайн галай хүхэ сагаанаар сахилзабал, хүйтэрхэ.

29. Дулаан байхада, үхибүүдэй дулаан хубсаһаа үмдөө наань, газар хүйтэрхэ.

30. Намартаа галуунуудай доогуур ниидэжэ, дулаан ороноо бусаа наань, ута ба дулаан намар болохо.

31. Тэрэнги болон ургын хоёрдохийёо сээглээ наа, ута ба дулаан намар болохо.

32. Намартаа набшаһанай шарлаад унаха үедэ хуһанай, бургааһанай болон улаангирай шара ногоон набшаһадай шэлбэ эшэдэ үлөө наань, дулаан үбэл болохо.

33. Наранай орохын урда тээ борбилоонуудай наранда игаажа дуржаганалдаа наань, үглөөдэрын дулаан үдэр болохо.

34. Хэрмэнүүдэй үбэлдөө эдихэ хархяагуудаа олоор модоной шэлбэ болон мүшэрнүүдтэ хадхажа, хабшуулжа хатаагаа наа, хүйтэн үбэл болохо.

35. Зумбараан, доргон болон бусад амитадай эртэ намар эшээндээ оробол, хүйтэн үбэл болохо.

36. Орой соорхой тэнгэри үһээ бороотой байдаг, хаяа соорхой тэнгэри сэлмэдэг.

37. Эртэ үглөөгүүр тугал болон буруунуудай хүлээ үргөөд, гэдэгэнээрхэлдэн гүйлдэбэл, үдэртөө халуу шатаха, ужаг халуун болохо.

38. «Дуутай тэнгэри бороогүй, суутай ба саган хадамгүй» гэжэ үгэ бии юм. Гэбэшье хүнэгөөр адхархан мэтэ ехэ уһатайгаар аадарлабал, үер боложо магад.

“Хэндэшье хэрэгтэй нургаал заабаринууд” гэнэн Г-Д.Дамбаевай номһоо.

(Үргэлжэлэл. Эхишинь урдахи дугаарнуудта).

ДАШИЖАБ (тиб.) - Защищенный счастьем.

ДАШИЖАМСА (тиб.) - Океан счастья.

ДАШИЗЭБГЭ (тиб.) - Сложенное счастье.

ДАШИМА (тиб.) - Счастливая.

ДАШИНАМЖИЛ (тиб.) - Благопобеждающий.

ДАШИНИМА (тиб.) - Счастливое солнце.

ДАШИРАБДАН (тиб.) - Прочное счастье.

ДАШИЦЭРЭН (тиб.) - Счастье долгой жизни.

ДИМЭД (тиб.) - Чистый, не-

БУРЯТСКИЕ ИМЕНА

запятнанный. Эпитет Будды.

ДОГСАН (тиб.) - Магическая вершина.

ДОЛГОР, ДОЛГОРМА (тиб.) - Белая освободительница. Тибетское название Белой Тары.

ДОЛГЕОН - Волна.

ДОЛЖИН (тиб.) - Зеленая освободительница. Тибетское название Зеленой Тары.

ДОЛЖИТ (тиб.) - Избавляющий, спасающий.

ДОНГАРМА (тиб.) - Белолицая.

ДОНДОК (тиб.) - Благонамеренный.

ДОНДУБ (тиб.) - Исполняющий желания всех живых существ. Тибетский перевод санскритского «Сиддхартха». Имя Будды Шакьямуни данное ему при рождении.

ДОНИД (тиб.) - Сущность пустоты.

ДОНИР (тиб.) - Заботящийся о смысле.

ДОРЖО (тиб.) - Алмаз. Буквально «князь камней». Тибетский перевод санскритского слова «Ваджра».

ДОРЖОЖАБ (тиб.) - Защищенный алмазом.

ДОРЖОХАНДА (тиб.) - Алмазная дакия. Имя одной из пяти основных дакинь.

ДУБШАН (тиб.) - Великий йогин.

ДУГАР (тиб.) - Белый зонт.

ДУГАРЖАБ (тиб.) - Защищенный белым зонтом.

ДУГАРМА (тиб.) - Белый зонт. Имя дакини Ситапатры, которая охраняет от болезней, напастей, особенно детей.

ДУГАРЦЭРЭН (тиб.) - Долгая жизнь под защитой Белого зонта (Ситапатры).

ДУГДАН (тиб.) - Добрый, милосердный, сострадательный.

ДУЛМА (тиб.) - Освободительница. Имеет то же значение, что и Дара.

ДУЛСАН (тиб.) - то же значение, что и Дулма.

ДУЛМАЖАБ (тиб.) - Защищенная Освободительницей.

ДУНЖИТ (тиб.) - Порождающий желания.

ДУНЗЭН (тиб.) - Держащий время. Эпитет Ямараджи (бур. Эрлиг номуун хан), владыки мертвых.

ДЭЖИТ (тиб.) - Блаженство, благополучие.

ДЭЛГЭР - Просторный, обширный.

ДЭЛЭГ (тиб.) - Покой, счастье.

ДЭМА (тиб.) - Довольная, благоденствующая.

ДЭМБЭРЭЛ (тиб.) - Предзнаменование.

ДЭМШЭГ, ДЭМЧОГ (тиб.) - Высшее счастье. Имя важнейшего тантрического божества - идама Самвары, который обитает на горе Кайласа.

ДЭНЖИДМА (тиб.) - Опора, эпитет земли, земного шара.

ДЭНСЭН (тиб.) - Хорошая истина.

ДЭНСЭМА (тиб.) - женская форма Дэнсэн.

ДЭШИН (тиб.) - Великое благо.

ЕНДОН (тиб.) - Достоинство, добродетель, знание.

ЕНДОНЖАМСА (тиб.) - Океан знаний.

ЕШЕ, ЕШИ (тиб.) - Всеведение, Совершенство мудрости.

ЕШИЖАМСА (тиб.) - Океан совершенных мудростей.

ЕШИДОРЖО (тиб.) - Алмаз совершенных мудростей.

ЕШИДОЛГОР (тиб.) - Всеведающая белая освободительница.

ЕШИНХОРОЛО (тиб.) - Колесо всеведения.

ЖАБ (тиб.) - Защита, покровительство, убежище. Эпитет Будды.

ЖАДАМБА (тиб.) - восьмимысячный. Краткое название сокращенного до 8000 варианта праджня-парамиты.

ЖАЛМА (тиб.) - Царица. Эпитет богини Умы.

ЖАЛСАБ (тиб.) - Регент, вице-король. Эпитет Будды Майтреи.

ЖАЛСАН (тиб.) - Символ, знак победы. Буддийский атрибут: цилиндрическая по форме хоругвь из цветного шелка; такого рода хоругви прикрепляются к флагштокам или носят во время религиозных процессий. Также является одним из 8 благих эмблем.

ЖАЛСАРАЙ (тиб.) - Принц, царевич.

ЖАМБА (тиб.) - Милосердие, доброта. Имя Будды грядущего Майтреи.

ЖАМБАЛ (тиб.) - Благосиятельный. Имя бодхисаттвы Ман-джушри.

Издательство Буддийского университета
"Даши Чойнхорлин" им. Д.Д.Заяева.

Энэ хуудаһа Галина ДАШЕЕВА бэлдэбэ.

Table with 5 columns: Time, Channel, Program Name, Start Time, End Time. Includes programs like 'СТС «БАЙКАЛ»', 'НТВ', '5 КАНАЛ', 'ДТВ'.

Четверг, 29

Main program schedule table for Thursday, March 29. Columns: Time, Channel, Program Name, Start Time, End Time. Includes 'ПЕРВЫЙ КАНАЛ', 'СТС «БАЙКАЛ»', '5 КАНАЛ', 'ДТВ', 'РОССИЯ'.

Пятница, 30

Main program schedule table for Friday, March 30. Columns: Time, Channel, Program Name, Start Time, End Time. Includes 'ПЕРВЫЙ КАНАЛ', 'СТС «БАЙКАЛ»', 'НТВ', 'РОССИЯ'.

5 КАНАЛ

Table with program times and titles for Channel 5.

Table with program times and titles for Channel 5 (continued).

ДТВ

Table with program times and titles for DTV.

Table with program times and titles for Channel 5 (continued).

Суббота, 31

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Large table with program times and titles for the First Channel on Saturday.

Table with program times and titles for the First Channel (continued).

ТИВИКОМ

Table with program times and titles for Tivikom.

Table with program times and titles for the First Channel (continued).

СТС «БАЙКАЛ»

Table with program times and titles for STS Baykal.

НТВ

Table with program times and titles for NTV.

Advertisement for a festival featuring the play 'В гостях у принцессы Алтан Хайша - Золотые Ножницы'.

1 ДЕНЬ. 28 МАРТА, СРЕДА

Detailed text for the 28th of March festival program.

2 ДЕНЬ. 29 МАРТА, ЧЕТВЕРГ

Detailed text for the 29th of March festival program.

Тел.: 45-58-15, 45-53-25.

Table with program times and titles for Channel 5 (continued).

5 КАНАЛ

Table with program times and titles for Channel 5 (continued).

ДТВ

Table with program times and titles for DTV.

Воскресенье, 1

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with program times and titles for the First Channel on Sunday.

Table with program times and titles for the First Channel (continued).

АРИГ УС

Table with program times and titles for Arig Us.

Table with program times and titles for the First Channel (continued).

ТИВИКОМ

Table with program times and titles for Tivikom.

Table with program times and titles for the First Channel (continued).

СТС «БАЙКАЛ»

Table with program times and titles for STS Baykal.

НТВ

Table with program times and titles for NTV.

Table with program times and titles for the First Channel (continued).

5 КАНАЛ

Table with program times and titles for Channel 5 (continued).

ДТВ

Table with program times and titles for DTV.

Шатар

түлөөлэгшэ Баир Цыренов Павел Малетиндэ ехэ мүнгэн бэлэг барюулаа. Междуреченский Павел Смирнов хоёрдохи нуури, харин Антон Шомоев гурбадахи нуури эзэлээ.

Эхэнэрнүүдэй дунда 9,5 очко адли абаһан Инна Ивахинова, Монголой шатаршан, уласхоорондын мастер Алтан-үлзы Энхтул гэгшэд мурьсэбэ. Нурагшадай бүхэдэлхэйн мурьсөөндэ илагша 19-тэй Энхтул Бухгольцын коэффицентээр булюу байжа, илаба. Тэрэ Россиин гүрэнэй социальна университетэй шатарай таһагай оюутан юм.

Университедэй ректор Ганжуур лама, Ивалгын аймагай

хамба лама Дагба Очиров гэгшэд шан барюулгын баяр ёһололдо хабаадаа.

Табан балл, грант абаһан табатай хүбүүн Бато Бадмаев, мүн энэ турнирта илаһан 86-тай Базаржап Сампилов шагнагдаба. Ивалгын аймагай захиргаанай тусхай шанда уласхоорондын гроссмейстернүүд Александр Александров, Антон Шомоев, Инна Ивахинова гэгшэд хүртөө. Уласхоорондын гроссмейстер болоһон Инны Түнхэнэй шатаршадай зүгһөө ветерануд Евгений Шабаков, Любовь Будаева,

ЭРХИМҮҮД ЭЛИРБЭ

2003 ондо Сагаалганай үедэ Россиин Буддын заншалта Сангхын үүсхэлээр хубарагуудай, ламанарай дунда шатарай турнир болоо бэлэй. Жэл болоод, ерээдүйн уласхоорондын гроссмейстер Антон Шомоев, Ивалгын шатаршан Чингис Бальжиев гэгшэд хабаадаа һэн. Тэрэ үедэ Чингис Бальжиев

чемпион болоо һэн. Бандидо Хамба лама Дамба Аюшеевэй, тэрэниие дэмжэһэн зонной хүсэл оролдолгоор тус фестивалиин хилэнүүд үргэдэжэ, түргэн гуримаар наададаг шатарай Россиин Кубогай шата болон, Россиин Шатарай федерациин календарьта оруулагдаа, тиин Россиин Гран-пригэй Рапид шүүлгын Дүримтэй тааралданхай байна.

Россиин Кубогай мүнөө үеын шата – түргэн гуримаар наададаг Д.Д. Заяевай нэрэмжэтэ Буддын шажанай университетэй шанда хүртэхын тула “Сагаалган – 2012” гэгшэн мурьсөөндэ хабаадаһан Монголой, Беларуссиин, Россиин дүрбэн зуу гаран зон соо арбан табан уласхоорондын гроссмейстернүүд бэлигээ, ухаан бодолоо харуулба. Наяхан Зүүн Сибирьтэ, Алас-Дурнада анха түрүүшын улас-

хоорондын гроссмейстер болоһон Инна Ивахинова хабаадаа. Турциһаа Улаан-Үдэ ниидэжэ ерэнэн Инна тэндэ Европын чемпионат дээрэ өөрингөө хүсэһэн норматив бэлүүлһэн габьяатай.

Заншалта ёһоор нэгэ доро эхилһэн сеансаар һайндэр эхилжэ, түргэн гуримаар наададаг шатарай Россиин эхэнэрнүүдэй суглуулагдамал командын тренер Сергей Рублевский, Беларуссиин мэ-

дээжэ гроссмейстер, Европын чемпион Алексей Александров гэгшэд шатарта дуртайшуултай уулзаба.

Үглөөдэрын Швейцарска гуримаар гурбан үдэрэй туршада арбан гурбан түр эмхидхэгдээ. Суута шатаршадтай эртэ урда сагай гүн ухаа гүйлгэдэг наадан эдиршүүлдэ һайн хэшээлнүүд болобо. Элдэб наһанай зон бурханда мүргөөд, гороо хэнэнэй удаа шатарай наададаг байһан байна. Хэн 100 мянган түхэригэй мүнгэн шан абахаб гэгшэн асуудал олоной һанаа зобоогоо. Арбан хоёр турай удаа гурбан гроссмейстернүүд Павел Смирнов (Кемерово), Антон Шомоев (Улаан-Үдэ), Павел Малетин (Новосибирск) гэгшэд арба арбан очко абаад, булта Илалта туйлахаар бэлэн байгаа. Зүгөөр Обь мүрэнэй эрьһэнэ ерэнэн манай айлшанда зол тудабата. Генеральна спонсор “Метрополь” компаниин бүлэгэй

захиргаанай гулваа Бимба Дымбрылов, республикын Арадай Хуралай түрүүлэгшын орлогшо Цыденжап Батуев, Буряадай Шатарай федерациин президент, республиканска парламентын депутат Вячеслав Ирильдеев, дид-

Буряадай Даамай федерациин президент Владимир Талханов гэгшэд амаршалжа, зол жаргал, баяр асардаг Хобой бурха бэлэглээ.

Валерий СЫДЕЕВ, Б.ДУГАРЦЫРЕНОВЭЙ фото.

СУУТА ЗҮЖЭГШЭНДЭ ЗОРЮУЛАГДАА

Мартын 14-дэ түүхын, соёл болон искусствын музейдэ, тиихэдэ В.А. Обручевой нэрэмжэтэ Хяагтын хизаар ороноо шэнжэлэлгын музейн филиалда РСФСР-эй арадай артист Владимир Константинович Халматовай түрэнһөөр 100 жэлэй ойдо зорюулагдаһан зохёохы үдэшэ үнгэргэгдөө. В.К. Халматов дүшөөд шахуу жэлдэ буряад драмын театрта хүдэлһэн байна. Искусствын тех-

никумэй театральна таһагые дүүргэһэн арбан табан залуушуулай тоодо энэ театрта хүдэлжэ эхилһэн намтартай. 1938 ондо театрта үндэһэн хүгжэмтэ “Баяр” гэгшэн драма табигдажа, Владимир Халматов гол роль гүйсэдхэһэн байдаг. 1940 ондо Москва хотодо үнгэргэгдэһэн Буряадай искусство болон литературынын нэгэдэхи декадада хабаадаһан юм.

В.К. Халматов хадаа Х.Намсареевай

“Тайшаагай ташуур” гэгшэн түүхэтэ зүжэг найруулан табиһан юм. 1957 ондо «РСФСР-эй габьяата артист” гэгшэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртөө. Харин 1959 ондо “РСФСР-эй арадай артист” гэгшэн нэрэ зэргэ тэрээндэ олгогдоһон байна. “Дуранай хүсэн”, “Базарай бүлэ” болон бусад зүжэгүүдэй автор. 1958 ондо “Пора таёжного подснежника” гэгшэн фильмдэ Улаан Армиин отрядтай командир Ширеторовэй роль гүйсэдхөө. 1967 ондо Владимир Константинович Лир хаанай роль гүйсэдхөө. Энэнь хадаа бэлигтэй бэрхэ артистын һүүлшын ехэ хүдэлмэри байгаа.

Энэ үдэшэ музейдэ сугларагшадта “Пора таёжного подснежника” гэгшэн фильм харуулаһан байна. Бэлигтэй артист, уран найруулагша тухай дурсалгын дулаан үгэ хэлэгдээ, шүүлэгүүд уншагдаа. П.И. Чайковскийн нэрэмжэтэ искусствын колледжын оюутад олоороо энэ зохёохы үдэшэдэ хабаадаа. В.К. Халматовай зохёохы ажал ябуулгада зорюулагдаһан выставкэ дэлгээгдэһэн байна.

Радна-Нима БАЗАРОВ. Авторай фото-зураг

Эгшэтэрээ
энеэлдэе

НАНШАЛДАХА ХҮБҮҮД ДУУНАА ХА...

оро бодогүй урбалдашаба. Эдэшни мүнөөдэрэй нюдаргын пэлдэндэ хүртэбэ даа гэн, мори тэргэдэ һуужа, гэдэргээ эрьежэ хараһамни, нэгэниинь үндыхэ ханаатай, тээмэгшэлэнхэй, тэнжэжэ

бэшэл даа, унтаабди гэхэдэнь, үнөөхинь тоншождол байна. Тэрэмнай шал ногтуу шалшаа Шархай хүршэмнай хэн. «Хүгшэндөө хүнэй айжа үхэхөө хэбтэхэдэ, «Хэмши, юумши?» гээд халахагүйдөө

дунда саһа руу гударшатар ёборхо, юрэдөө, настоящий Менхузен «һорһошон» гэшэ шил байнаш даа», - гэжэ шангаханаар шалшаба. -Иимэрхүү худалшан гэжэ шамайгаа 10-20 жэл соо тухайлагша һэлдээ, мүнөө шамайгаа үнэншэмэ худалшан гэжэ батаар мэдэхэ болооб. - Би шамда 3 пузырь эдээд, өөһэдөө газар гударан унаа гээлби, мүнөө ямар саһан байха юм, өөрөөл худалаардана ха юм ши, - гээд, халанагүй.

- Зай, хүгшэн, хүрөө болгое, худал хөөрөөн ехэдэбэл, ханяадан болохо; ханяадан хүжэрбэл, хэрэлдээн болохо. Юрэдөө, бишни залуу ябахандаа, нилээн шанга ябаһан аабзаб даа, нэгэтэ Елгосоон Ерхойн нохойрходо, нэгэл шангашаг пэлдэн хүртөөһэмни, хасарайнь арһа мяхан зулмаршанхай, яһанайнь ялайжа харагдан байхада, тэрээнһээ хойшо хүниие пэлдэндэхээ болонһон хүм. Тэрэ үедэ Хэжэнгэдэ хүбүүд намһаа түбэгшээдэг болоо хэн. Харин мүнөө зарим нүхэдни намайгаа үшөөл хуняһатаяа зандаа гэжэ ханадаг. «Нохойн бааһан үмхиртэрөө үнэрөө алдахагүй» гэшэдэл, Хэжэнгэдэ намтай тулалдаха хүбүүд хомор янзатай, город гаража тулалдаха саг ерэгшэб, - гэжэ хүгшэндөө һайрхаһаар хэбтэтэрээ дуурашоо хэн.

байһан тугалдал адляар эндэ-тэндэ газар тулгалжа байгаа.

Оройшог болоһон үеэр хүгшэндөө ябаһан ушаралта ябадалаа, мүн «Хэжэнгэдэ намтайш наншалдаха хүбүүд дууһаа, город гаража наншалдаха болоо» гэжэ һайрхан хөөрөжэ хэбтэтэрни, үүдэ хүн тоншоод болихо юм бэшэ, харин шэхэ хатуутай хүгшэмни «Хэмши, юумши?» гээд халаха юм

яанаш», - гэбэб. Тэрэмни урдаһаам иигэжэ шашабал даа: «Хүн болоһоор хэбтэһэн хони бодхоогоогүй, хулганаанай хамарһаа шуһашье гаргажа шадахагүйб гэжэ хэлдэг аад, «Хэжэнгэдэ намтай наншалдаха хүбүүд дууһаа, город гаража наншалдахам» гэжэ байжа намдаа һайрхажэ хэбтэһэн ши, шалшаа Шархайһаа айшоод, үхэхөө хэбтэбэб гэхэш, үшөө сугтаа архидаһан нүхэдөө улаан зун

Жаргаха зоной заншал нэгэн, Баяжаха зоной байдал нэгэн.

Эсэгын хүбүүд бэрхэдээ эжын басагад эбтэйдээ

Залуу хүн заргаша, Ажалша хүн аргаша.

ОНЬОН ҮГЭНҮҮД - ӨӨРЫН ТУРШАЛГАНУУД

Хулгайшанай хурган ута, Хобуушанай хоншоор ута.

Үетэн нүхэдтөө магтуулбал - шагнал, Үелһэн гансадаа магтуулбал - жаргал.

Үтэлхэгүй даа - шүлэг, Үтэлхэл даа-хүлэг, Эсэхэгүй даа - шүлэг. Эсэхэл даа - хүлэг.

Ухаа һайта урагшаа жүдхэхэ, Ухаа муута гэдэргээ жүдхэхэ.

Түүхэй эдээн доторой Тэнэг толгой бэеын хамшаг.

Хүбүүтэй хүн хүсэтэй, Басагатай хүн бардам.

Хүгжэм дуунайм - аялга, Хүхюун наһанайм - уянга. Үндэр наһанайм - уялга, Үхибүүдтээ зорюулһан - тулга.

Эрдэм номой далайда, Эрье гэжэ байдаггүй. Эхэ эсэгэ хоёртол, Энхэрдэг хүнүүд байдаггүй.

Бэрхэшүүл бэдээ найдаха, Тулюоршуул «тулгуури» бэдэрхэ.

-ХЭЖЭНГЭДЭ намтай наншалдаха хүбүүд дууһаа, город ошожо наншалдаха болоо... - гэжэ дэн дүтыншые, дэн холыншые бэшэ түрэлэй, яһалахан шандаһатайханууд ба шүрбэһэтэйхэнүүд гурбан зогсонод. Тэдэнэр едоогой нэгэ-нэгэ пузырь эдээд байхадаа, нилээд шангахан, зүрхэтэйнүүд болонхой, улаан хэлэтые урдаа оруулхар бэшэ сэсэшүүл болонги. Нээрээһээл, архи арбан гурбан жолоотой гэшэнь зүйтэйл юм байна. Тиигэжэ ханаһаар һуутарни, тэдэ барһадни намтаяа «наадаха» ханаатай болоһоноо мэдүүлэн байнад. Теэд бишые баһа мунсадалдаандаа нилээн солгёон ябаһан, ухайш даа, подходящий момент ерэбэ ха гэжэ бодоһоор, 90 кг шэгнүүрээрээ ёдогод гээд бодоошынь ёборходом, саһа руу гударшан хааб даа. Бодожо шадаха яа болонхой, улаан хорхойдол годиг-годиг гээд хүдэлхээ болиходонь, үшөө «удаадахи хэн бэ?» гэхын тэндэ, хоердохинойнь бодожо ерэхэдэ, дүнгэжэрхин гэхэдэм, нүгөөдэ дээгүүрээ

“АЛА ДООГУУРНИ ГАРАХА ҺЭН»

«Ленинэй Зам» колхозой от-делениин дарга байха үедөө, харгы дээрэ зүүлжээ хаража байтарни, Балмын Борис гэдэг пушаал хажуугаарни мотоциклаар шударан шахуу гүйлгэжэ гарашабал. Бэээр томо аад лэ, үйлсэ хаанхай байгаал хаб, тэрэ дураагшни һуга доогуурни мотоциклаараа байлгангүй гүйлгэжэ ябашабал, - гэжэ конторо ороод хөөрэхэдэнь, би тодожо: - «Үгы, ала доогууртнай гүйлгэжэ гарашаба гү гэжэ хараалби» гэбэб. Урдаһаам: «Алаяа алсайнгүй байгаа ха юм биб, алсайнхай байгаа наам, һула ала доогуурни гараад ошохо байгаал даа», - гээ бэлэй.

«ПРЯМАЙ КИШКА»

А ГЫН тойрогой хүдөө ажахын һургуулида Аюутан болоод ябажа байһан үе, хабарай сезон боложо, зачэт тушаалган эхилбэ. «Какой роль играет прямая кишка», - гэнэн асуудал тудабал даа.

- Ойро зуура, юрэдөө, «прямая кишка» гэшэмнай юун гэжэ орган бэлэй, - гэжэ ойлгожо ядан байтарни, гэнтэ «я те дам» гэнхэй Сократ Богаевич шэхэндэм шэбэнэхэдэл гэбэ. «Хониной хошноноһоо хоргооһон унадаг, моринһоо монсогор тонтоогоол унадаг», - гэжэ шэбэнэхэдэл гэбэ. Тиихэдэнь сараза ойлгоод орхёо гүби даа. «Да, этот орган называется «Кочхоног», которий удаляет «хоргооһоноб и тонтооголоб», - гэжэ ородшолбоб. Тиийһэмни, «дайте зачетку, Буда, хватит» - гээд, багшамни «сдал» гэнэн тэмдэг табиба. Һайн нүхэртэй холошые ябаханда тухалдаг юм байна гэжэ ханаа бэлэйб. Хэжэнгэдэ байгаад, намайгаа Сократ Богаевич абаржа тухалаа хэн.

П. БУЯНТУЕВ.

Би гоёб даа...!

Юумэнэй бүтэхэдэ, байгаалар һайхашааха болохои

Гоё даа...! Юунэйшые түлөө ханаагаа зобхогуйиш

ХОРИ БУРЯАДУУД ХААНАҢАА ЭХИТЭЙБ?

(Эхинийн урдах дугаарта).

Өөрөө ехэл түүхэшэ ба аргагүй томо ажал бүтөөһэн худа болоно.

Юундэ худа гэжэ хэлэгдэнэ гээшэб гэхэдэ, минии ехэ хүбүүнэй намган урда Агын Улаалзай Хүбдүүд отогой басаган Сэсэг Цырэнжаповна болоно. Ехэ худамни Цырэндоржиев Цырэнжап Санжаевич эртээн наһандаа хүрэнэн, тиимэһээ аша басагадаа нагасануудайн отогой түүхэ мэдэхэ, ном соогоо оруулха байгааб гэжэ бага худа Валерий Цырэнжаповичта хандахадани, сагтан оложо асархадань, баярлан танилсабаб. Аша басагадани нагаса-

нуудайн түүхэ иимэ болоно: Саяна - Сэсэгма - Цырэнжап - Цырэндоржо - Санжа - Саманда - Ланса - Сэхир - Мүнхэ - Өөдэй - Хахал - Хаарал - Сүхэ - Хүүрэл - Буурал - Улаалзай - Хүбдүүд - Хоридой - Барга баатар. Худымни аха Бальжинима Санжаевич гурбан басагатай: Алла, Наталья, Цыбжэг. Ехэ ахань Дугар Санжаевич хүбүүн басаган хоёртой байһан аад, залуугаар нүгшэнэн. Дугар Санжаевичын хүбүүн Аюр болбол Виктор ба Сергей хүбүүдэ түрэнэн, тэдэн саашадаа отогойнгоо нэрэ дурдуулха гээшэ.

Үнгэрэгшэ жэлдэ Елизавета Бальжировагай «Худан, Хэжэнгэм харьялһаар» гэжэ ном уншаад, Хоридой мэргэнэй

хоёрдохи Шаралдай намганай ехэ хүбүүн Галзуудай, тэрэнэй ехэ хүбүүн болохо Доргошын отогой түүхэтэй танилсабаб. Доргошын хүбүүн Боохой баян, хүбүүниинь Хартай. Боохойн Хартай хоёр хүбүүтэй: Иидхэ

*Сагаан эзэн
хаануудта хүндэтэй
хори угсаатан эртын
түүхэтэй*

ба Ибидхэй. Хартайн Иидхын Болтирог ба Ангуу. Иидхын Болтирогой хүбүүд Шодоо ба Сондол. Болтирогой Сондолой Тойдол Хэжэнгын дасанай шэрэтэ байһан. Болтирогой Шодоо, тэрэнэй Рэнцэ (Ринчин), тэрэнэй

Дамба-Дугар, тэрэнэй Тарба, бултандаа Хориин дүүмын дүрбэн үеын тайшаанар байһан түүхэтэй. Дамба-Дугарай Тарбын хүбүүн Насаджаб - Нанзат - Зориг болоно.

Иидхэйн Ангуугай - Барья - Хужаан - Дэлгэр - Нобоохой - Дэлгэр - Зандан - Цыдэб. Занданай Цыдэбэй хүбүүд: Бальжир ба Цырэн (Мархаадай). Мархаадай ехэ баян, арбан хүбүүтэй, гурбан басагатай гэжэ бэшээтэй. Үхибүүдэнь: Цырэнжап, Шойдог, Шойнжуур, Лодой-Дагба, Бальжир, Даржа, Жамсаран, Чимит, Аюша, Абида, Цырма, Долгор, Шарагшан. Цыдэбэй Бальжар ехэ нургуулитай, наймааша, тиимэһээ шадалтай болоод Түгэд ороной ехэ дасануудаар ябажа, үргэл хэһэн намтартай. Түгэдһөө Энэдхэг гаража, Калькутта хото хүрээжэ, пароходоор Европо хүрөөд, тэндэхи олон гүрэнүүдээр аяншалжа, гэдэргээ Бээжэн хотоор нотагаа бусаһан. Тэрэ сагта хургаар даража тоолохо буряад удхатан тиимэ холын аянда гарадаг байгаа. Иигээд Доргошо галзуудай түүхэ: Барга баатар - Хоридой мэргэн - Галзууд - Доргошо - Боохой - Хартай - Иидхэ - Ангуу - Барья - Хужаан - Дэлгэр - Нобоохой - Дэлгэр - Зандан - Цыдэб - Цырэн - Абида - Василий - Жамьян.

Манай Баргажанһаа гансал Соодой лама холын аянда сохом ябаһан байха. Соодой ламатай Сантаблын Аранжамба гэжэ залуу лама тэрэ холын харгыда ябалсаһан, тэрэнэй аянай тэмдгэл байха ёһотой аад, мүнөө болотор олдодоггүй гээшэ. Лаб лэ ута монголоор бэшээтэй байжа болохо.

Хоридой мэргэнэй Шаралдай хатанай ехэ хүбүүн Галзуудай гурбадахи хүбүүн Жэнхэнэй үрэ һаданар манай Дээдэ Баргажанда Зүлхын дайдаһаа хоёрдохи олон (зуута) айлуудай тоодо ерээжэ, ехэ олошоржо үдэнэн юм. Далайн хойно гараһан ушарын хадаа, нотагтаа засагай түлөө ахатайгаа тэмсэжэ туршаад, холо зөөхэ баатай болоо хаш. Манай Баргажа-

най Хамнайн Суваан, эсэгдээ адли хатуушаг зантай байһан юм. Тэрэниинь мэдэхэ хадаа Баргажанай дүүмын тайшаа байһан эсэгэнь, орлогшоор зөөлэн зантай бага хүбүүн Сахараа табижа, хорёод жэлдэ тайшаа ябаһан гээшэ. Жэнхэн галзуудай отогто Ирээн табан хүбүүтэй: Маншуни, Хаялма, Хоодо, Хээбэн, Ухин. Ирээнэй Ухин хоёр хүбүүтэй: Онгор, Обхор. Онгорын долоон хүбүүтэй, тэдэнэй үрэнэр Онгор ба Обхор галзууд отогойбди гэлсэдэг. Онгор галзууд эсэгымни нагаса, Обхор галзууд эхымни нагасанууд болоно. Эндэ эсэгын нагасын түүхэ харуулхамни: Цырэнжаб - Цыдэб - Чойроп - Бадма - Ламбардаан - Дондоб - Макчим - Баяһан - Онгор - Ухин - Ирээн - Иһэн - Маһаа - Мажаа - Нажат - Жэнхэн - Галзууд - Хоридой - Барга баатар. Жэнхэн галзуудай зарим үрэ һаданар Хоридоо гү, али ондоо нотагудаар байжа болохо. «Буряад үнэнэй», «Байгал» журналай хэблэлээр танилсажа, золгодожо болохо арга би байна.

Хори угсаатан гэшэмнай эртэ урда сагай түүхэтэй, Сагаан эзэн хаануудта хүндэтэй, арбан нэгэн алтаар шэмэгдэмэл тугуудтай, тэдэн хуушаржа, зарим тугуудын аюулда ороо. Отогуудын үнэржэжэ, арбан дүрбэн отог болоо, эдэ ушарһаа Сагаан эзэн хаан нэгэдугаар Николай өөрын вензельтэй алтан тугууды Хориин арбан дүрбэн отогто, үшөө нэгэ заа багахан алтан тугууды Агын хори угсаатанай юһэн отогта барюулашан мэдээжэ. Хори угсаатанай уг изагуур мэдэжэ, бүтөөһэн ажалын тэмдэглэжэ, бүхэ буряад удхатанай дунда түрүү гэжэ тоолоходоо, иимэ үндэр сэглэлтэ үгөө гэжэ бодол түрэнэ.

**Даша АЮШИЕВ,
дайнай ара талын
ветеран, Буряадай
АССР-эй соёлой габыята
хүдэлмэрилэгшэ,
Дээдэ Баргажанай
Басай шоно отогой.**

ПОЛОЖЕНИЕ О КОНКУРСЕ «ЛУЧШАЯ ПЕСНЯ О ЗОЛОТОМ КРАЕ БИЧУРЫ»

Место проведения: Республика Бурятия, Бичурский р-н, с.Алтачей.

Сроки проведения: август 2012 года.

Цели конкурса:

- создание и популяризация новых песен о родной земле профессиональных композиторов и мелодистов;

- выявление и поддержка новых творческих имен - композиторов, поэтов, исполнителей;

- обогащение репертуара творческих коллективов и солистов;

- воспитание патриотических чувств.

Условия проведения конкурса:

В конкурсе принимают участие композиторы - профессионалы и мелодисты (любители).

Для участия в конкурсе необходимо предоставить фонограммы (+1) вокальных произведений для солистов, вокальных ансамблей (дуэтов, трио, квартетов и т.д.) на бурятском и русском языках.

Обязательное усло-

вие - конкурсное произведение должно быть зафиксировано в нотной записи: клавира или партия для профессиональных композиторов, вокальная партия для мелодистов (любителей) с указанием автора музыки, слов и аранжировки.

Конкурс проводится в два тура, **I тур** - заочный. Прослушивание членами жюри представленных фонограмм.

II тур - песни должны прозвучать в живом исполнении автора или других исполнителей (солиста, вокального ансамбля, вокальной группы) в сопровождении музыкальных инструментов или фонограммы (-1).

III тур - финал и гала-концерт.

Требования к высласимой фонограмме:

Фонограммы должны быть записаны на следующих носителях: CD, мини-диск и обязательно подписаны с указанием Ф.И.О. участни-

ка, района, города, названия песни, автора музыки, слов, аранжировки. Носители должны включать только конкурсную программу и быть свободными от любой другой информации.

Подведение итогов и награждение:

Лучшие авторы награждаются дипломами Лауреата и дипломантов конкурса;

- диплом Лауреата автору музыки - 1 тыс. \$ + за аранжировку 400 \$
- диплом Лауреата автору стихов (слов) - 600 \$
- диплом I степени автору музыки - 500 \$ + за аранжировку 200 \$
- диплом I степени автору стихов (слов) - 300 \$

Заявки на участие и фонограммы направлять в срок до 20 июля 2012 г. в адрес Оргкомитета: **670031, г. Улан-Удэ, ул. Красногвардейская, 32, ГАУК «Республиканский центр народного творчества», отдел народного творчества, тел. 45-53-25, факс: 45-51-35, e-mail: gcntbur@mail.ru**

АНКЕТА-ЗАЯВКА

Участника Республиканского конкурса
«Лучшая песня о родном крае»

(заполняется печатными буквами)

г.Улан-Удэ,

июль 2011 г.

1. Ф.И.О. композитора _____

2. Дата рождения «_» _____ : _____ г.

3. Населенный пункт _____

4. Образование (когда и что закончил, по какой специальности) _____

5. Контактный телефон (обязательно) _____

6. Паспортные данные: серия _____ номер _____, кем и когда выдан _____

7. ИНН _____

8. Номер страхового пенсионного свидетельства _____

9. Название песни, год создания _____

10. ФИО поэта _____

11. ФИО исполнителя _____

12. ФИО аранжировщика (если есть) _____

13. ФИО аккомпанирующего состава _____

14. Направляющая организация _____

15. Личная подпись _____

16. Подпись ответственного лица от направляющей организации _____

Дата « _____ » _____ 2011 г.
м.п. _____

“Алтаргана-2012” арадай нааданиие угтуулан

УДХАА ЗАЛГАГША УГАЙ «ГУЛАМТА»

(Үргэлжлэл. Эхинийн урдахи дугаарта).

Цыдыпова Уржима Содномовна - 1990 онгоо Доодо Ивалгын соёлой байшанда ажаллана, энэ хугасаада тэндээл олон жэл даргалхан, 2003 онгоо уран зохиолой хүтэлбэрлэгшэ, 1999 ондо Буряадай соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшын солодо хүртэһэн, Арадай Хуралай, Соёлой яамай, Буряадай РЦНТ-гэй, Буддын шажнай Заншалта Сангхын болон Ивалгын аймагай Хүндэлэй грамотаар шагнагдаһан. 2009 ондо «Буряад үнэн» сониной зарлаһан «Буряадай түрүү хүнүүд» гэһэн конкурсын «Эрхим гэр бүлэ» гэжэ номинацида наһанайнгаа хани нүхэр Борис Доржиевичтаяа лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртэһэн юм. Уржима Содномовна «Гуламта» ансамблиин эмхидхэгшэ, энэ олонойнгоо удиридагшань юм. Б.Д.Цыдыпов эдэбхитэй хабаадагша байханаа гадна, Буряадай АПК-гай габьяата ажалшан, агроном мэргэжэлтэй, 1970-1972 онуудта бүхэ барилдаагаар өөрынгөө шэгнүүртэ гурбан жэлдэ аймагайнгаа абарга болоһон, мэдээжэ шатаршан, хүүгэдые энэ нааданда хургадаг. Буряадай пенсионернүүдтэй I спартакиадада аймагайнгаа түлөөлэгшэдтэй хамта 1-дэхи хуури эзэлһэн. 2010 ондо абынгаа ойдо зориулжа үри хүүгэдын шатараар турнир үнгэрэһэн юм, тэрээндэнь гансашье Ивалгын аймагай бэшэ, Улаан-Үдын, Сэлэнгын аймагай шатаршад: 30 гаран томошуул, 25 үхибүүд хабаадаа хэн.

Үнгэрһэн жэлдэ манай соёлой байшанда уран найханай хүтэлбэрлэгшөөр Соёлой академин оюутан Гармабазаров Мунко Кишиктүевич ерээжэ, бидэниие зүбөөр хоолойгоо гаргажа дуулахые хургана, шэнэ ёохор, дуунуудые занана. Суг хурадаг нүхэдын Золто, Зоригма, Жаргалма гэшэд ерэлсэжэ, манай найр наадануудта хабаадалсадагынь ехэ найхашаама. Мүнхэ багша гээд, булта ехэ анхаралтайгаар, дуратайгаар заабариеннь бүтээдэгбди.

Энэ үнгэрһэн хугасаа соо «Гуламтамнай» хэдэн богони зүжэгүүдые табиһан. Тусхайлбал, «Хадаг табилга», «Нэрэ үгэлгэ», «Шэнэ гэрэй найр», «Тоонто нюулга», «Хорюул таһалха» г.м. Доодо Ивалгын соёлшод Анатолий Андреевэй дурасхаалта концерт наада аймагайнгаа соёлой байшанай тайзан дээрэ үнгэргөө хэн. Эндэ манай «Гуламта» Буряад ороной хүлдэ болоһон «Буряад орон» гэжэ дууе түрэл хэлэн дээрээ дуулажа, оперын мэдээжэ дуушадые, концертын айлшадые гайхуулаа хэмди.

2006 ондо Улаан-Үдэдэ үнгэрһэн «Алтаргана» нааданда «Буряадай нэеи гэр» гэһэн конкурсно хабаадалсаабди, 2010 ондо «Буряадай нэгэ үдэр» гэжэ «Алтарганада» зориулжа Улаан-Үдэдэ болоһон конкурсно «Хорюул таһалха» гэжэ наада зүжэг харуулаад, II хуури эзэлжэ, «Алтаргана-2010» найрта хабаадалсаха аргатай болоо хэмди.

Энэ зүжэгьемнай Улаан-Баатарай Д. Нацагдоржын нэрэмжэтэ драмын театрай тайзан дээрэ хараһан Намжилма Бальжинмаева «...энэ һонин заншалы ивалгынхид шадамар бэрхээр харуулжа шадаһан байна» - гэжэ «Алтан хүлдэтэй «Алтарганамнай!» гэһэн зураглал соогоо тэмдэглэһэн байна. («Буряад үнэн-Дүхэриг» 17.02.2011).

Монгол уласай Хэнтэйнь аймагай Дадал сомонһоо 18 жэлэй саана урган гараһан буряад арадай «Алтаргана» наадан үргэлжэлһөөр, олон уласай соёл урлал болон спортын наадан болотороо үргэлжэлэн байһаниинь бахархамаар даа. Нүүдэлшэ буряад монгол туургатадай агуу соёлой үе залгагша уламжалал, арадай зан заншал, ёһо гурим, урлал, спортын үндэһэнэй түрэл зүйлнүүдые хадагалан хамгаалжа, дэлгэрүүлжэ байһанаараа, «Алтаргана-2010» наадан буряад арад түмэнэй түүхэдэ үнэтэй хуби нэмэри оруулһаниинь дамжаггүй юм.

Бутархаг талаар ургадаг, алтан шарахан, бата бүхэ эшэтэй алтаргана гэдэг ургамалай нэрээр обоглогдоһон «Алтаргана» нааданай хүндэдэ бэшэһэн шүлэгөө дурадханаб.

улаан залаата малгай, үргэн энгэртэй дэгэл, ута мүнгэн хутагаараа гоёдог, эртэ урданай уламжалалта бүхэнөө мүнөөдэр хүрэтэр баяжуулан, залгажа ябаһан арад түмэн бол яаха аргагүй Буряад зон гэдэгые Улаан Баатарай ногоон зүлгэтэ стадиноор дүүрэн сугларһан айлшад түгэс ойлгожо удхалһан байха.. Моритон баатаршуул Монголой, Ородой болон Хитадай гурбан уласай туг намилзуулһаар Туб стадинодо орожо ерэхэнээр, нааданай нээлтэ эхилээ бэлэй. Олон улас нютагаар таража хуурижаһан буряад зон нютаг оронойнгоо нэрые бэшэһэн хаягтай жэгдэрэн алхалха зуураа үзэгшэд руу «Ура!» гэжэ хашхаран, мэндэшэлэй ёһолол гаргажа ябалсаа хэн. Наадамай нээлтэ ехэ һонирхолтой болоо юм.

Энэ удаагай нааданда Ородой Холбоото Уласай Буряадай, Эрхүүгэй можын, Забайкалиин хизаарай, Бүгэдэ Найрамдаха Хитад Арад Уласай Үбэр Монголой Шэнэхээн хошу-

лай Хамбада мүргэжэ, адис абаха гэхэн хүнүүд хубарилдаад, олон табан үгэгүй сугларан хүлеэжэ байба. Улаан-Баатарай Гандантэгчинлэн хийдэй Хамба лама Д.Чойжамц: «Этигэлэй Хамба бол шэнэ сагай гайхамшаг. Бурханай шажан ямар агуу болгохые Хамба өөрын бэээр Монгол Буряад тэдыгүй, дэлхэй дайдаар харуулжа шадаһан» - гэбэ.

Бэлигээ харуулжа, урданай ёһо дэлгэрүүлжэ ябадаг манай «Гуламта» үнгэрһэн жэлэй 6-дугаар һарын 14-16-най үдэрнүүдтэ Эрхүү можын Ойхон нютагта болодог Уласхорондын «Ердын нааданай» III фестивалда урилгаар ошожо, амжалта дүүрэн хабаадалсаа бэлэйбди.

ЁРДЫН НААДАН
Хэшг буянтай Ёрдын
наадамнай
Хэды зохидоор зоноо
Ууганааш,
Хэтэрмэ гоё хатар
дуугаараа

АЙЛШАДАЙ ТҮРҮҮ “АЛТАРГАНА”
Айлшадай түрүү «Алтаргана»
Аймаг зондоо алдаршанхайш,
Амгалан тэнюун Буряад дайдаа
Ами ниилээд суурхууланхайш,
«Алтарганам».

Заншалта угайм «Алтаргана»
Заяа хүртыш наһан соогоо,
Захагүй уужам замбуулиндаа
Замшаад байгыш дуран соогоо,
«Алтарганам».

Дурлама найхан «Алтаргана»
Дулаан амыар дулаасуулнаш,
Дурсама тоонто нютагуудаа
Дуугаа дуулаад далижуулнаш,
«Алтарганам».

Угсаата Монгол Буряадайнгаа
Урдын домог дэлгэрүүлнэш,
Угалза мэтэ баян угаа
Удхын нэрлээд мүнхэжүүлнэш,
«Алтарганам».

Удам удхаа үргэһэн, бэшг номоо баяжуулан ажалаараа арад түмэндөө алдаршаһан,

ун, Монгол Уласай Дорнодой, Хэнтэйнь, Хүбсэгэлэй аймагай түлөөлэгшэд оролсоһон. Эндэ хуража сугларһан зошодһоо хамагай гоё Шэнэхээн хошуунайхид байһан. Тэдэнэй мүнгэн хэтэ, хутага, шүрэ гоёолто, торгон дэгэл бусадһаа аргагүй илгаатай харагдаа бэлэй.

Нааданай нээлтын тоглолтые Монголой болон Буряад Уласай урлалай габьяата зүжэгшэн Д.Ухнаа найруулһан, зүблэхөөр арадай зүжэгшэн, профессор Д.Жаргалсайхан ажаллаһан юм.

Тоглолтын эхиндэ Монголой болон Буряадай зүжэгшэн, дуушан Д.Жаргалсайхан «Мэндэ амар» гэһэн өөрөө зохиоһон дуугаа Дорнод аймагай Сагаан-Обоо сомонһоо Улаан-Баатар зориго ерэхэн буряад моринхоодоог тэргэ дээрэ дуулан гаража ерэхэниинь нааданай гол шэмэглэл болоо хаш.

Дэлхэй дүүрэн габьяатай энэ дуушан Эрхүү хотодо зохиогдоһон «Алтаргана-2008» нааданай Гран-при шанда хүртэһэн түүхэтэй.

Монголой ниислэлдэ туургаатад аймнай түүхэдэ нэгэ тусхай хуудан нээгдэбэ гэбэл, иимэ байна: «Алтаргана-2010» наадан эхилхын урда үдэр Улаан-Баатар хотын уран зурагай үзэхсэлэнгэй хойморто XII Хамба лама Даша-Доржо Этигэлэй зураг залагдаһан, мүн Багшын 1927 онгоо урда жэлнүүдтэ хэрэглэжэ байһан зүйлнүүд зүй ёһоор дэлгээтэй байба. Этигэ-

Хэтын хэтэдэ нэрэ суурхуулнаш.
Энхэ амгалан Ердын найраар
Эжэл зангаар золгон зугаалая,
Эбтэй зонуудай заншал дагажа,
Эльгэ дүүрэн наадажа найрлая.
Омог суутай буурал Байгалдаа,
Ойхоной бүхы үндэр бурхадтаа,
Онсо бэлигтэй Бүүбэй урагтаа
Ёрдо хадынгаа нангин хормойдо
Ёһолол-найраа бүтээжэ хайрлая!

Энэ холын харгыда ябаһандаа эсээ сусаабди гэнгүй, манай бүлгэмэйхид август һарада дахинаа түхээржэ, Чингис Богдын моридой туруунай түүхэ түбэргөөн үзэһэн, Агын найман эсэгын үй түмэн буряадуудай үргэн нютагаар айлшалхаа гарба гээшэбди.

Бадмажаб УЛЬЗУТУЕВ,
«Гуламта» ансамблиин эдэбхитэн, Россиин Сурбалжалагшадай холбооной гэшүүн.
Уржима ЦЫДЫПОВА,
«Гуламта» ансамблиин хүтэлбэрлэгшэ,
Буряадай соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ.
Авторай фото.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

Багшын булан

ТЭБХЭР ЗУЗААН ҺЭЕЫ ДАРАЯ!

Олон ондоо яһатанай үхибүүдтэ, хэлээ мэдэхгүй буряад үхибүүдтэ буряад хэлэ зааха гэжэ бэлэн бэшэше хаань, манай 32-дохи нургуулин багшанар оролдосотойгоор, харюусалгатайгаар, эрмэлзэл ехэтэйгээр ажалладаг. Ная Улаан-Үдэдмнай Хотын эдир аяншадай түб «Хүндэмүүшэ Буряад орон» гэхэн уласхоорондын фестиваль үнгэргөө. Энэ фестивалда Цыренова Виктория Дамбаевна, Ванзатова Гэрэлма Ринчинимбуевна, Лыгденова Баярма Пурбожаповна багшанар болон хурагшаднай һэеы даралга тухай сценкэ харуулжа, II һуури эзэлэ.

Хабаадаха ноурнууд:
 Автор, гэрэй эзэн, гэрэй эзэн эхэнэр, хүришэнэр, залуу басагад.
Автор: Урда саһаа хойшо буряад-монгол арал зон табан хушуун малаа үдхэжэ, ашаг олзыень хэрэглэн, амидаран хууһан түүхэтэй. Хонин хадаа табан хушуун малай эгээл хүндэтэй нэгэн юм. Хонинной нооһоор гутал, хубсаһаһа оёдог, шэрдэг дарадаг, эмээлэй тохом, һэеы гэрэйнгээ хушалта бүтээдэг байһан.
 (Энэ үйлэ хэрэг нэгэ буряад айлай гэртэ болоно).
Гэрэй эзэн эхэнэр: Жаргал, мүнөөдэр һэеы дарахамнай, хүршэнэрнай, түрэлэймнай басагад ерэхэ. Пэеы дараха гэшэмнай ехэ ажалтай гүб даа. Ерһэн зоноо эдеэлүүлхэ, хүндэлхэ хэрэгтэй. Бишнн мяхаа шанааб, сагаан эдеэгээ бэлдээб.
Гэрэй эзэн: Галнай найнаар түлэнхэй, халуун уһа яһала бэлдээб, хүрэхэ ёһотой. Пабаануудаа баһал бэлэн болгобо хэбэртэйб.
Гэрэй эзэн эхэнэр: Зай, болоол даа, юумээ хуу бэлэн болгободди.
 (Газаһаа нохойн хусаха, хүнүүдэй хөөрэлдэхэ дуулдана).
Гэрэй эзэн эхэнэр: Хүршэнэрнай ерээб хаш, гаража угтыш даа.
 (Гэрэй эзэн айлиадаа угтана).
Хүришэнэр: Сайн байна, Жаргал ахайтан!
Гэрэй эзэн: Амар сайн, хүндэтэ хүршэнэрнай, дээшэ гаража хуугты!
Хүришэнэр: Бидэ танайдаа һэеы даралсаһаа ерээбди.
Хүришэ: Басагадуудаа дахуулжа ерээбди, һэеы дарахые хаража, хуража байг лэ.
Гэрэй эзэн эхэнэр: Тшмэ даа, зүб, залуу үетэнше хургаха хэрэгтэй. Дээшэ гаража хуугты.
 (Эзэн эхэнэр айлиада халуун сай аягална, эдэ табина).
Хүришэ: Жаргал ахайтан, энэ жэл хэр хайн жэл байбаб?
Гэрэй эзэн: Энэ жэлнай яһала хэшэгтэй баян жэл байгаа, үхэр малаймнай түл хайн.
Хүришэ: Хэр ехэ нооһо абаабта?
Гэрэй эзэн эхэнэр: Хони, хурьгадаймнай нооһон элбэг, шанарынше хайн. Нооһоо хуу угаагаа, бэлдээбди.
Хүришэ: Зай, тшгээ хадаа ажалаа эхилхэмнай гү?
Булга: Эхилэ!
Гэрэй эзэн эхэнэр ажалайнгаа урда сагаан эдээһэйнгээ дээжэ сэргэм үргэнэ:
 Уулын шэнээн
 Нооһоо обоолжо,
 Дэлхэйн шэнээн
 Дөбдихэрээ татай!
 Хурьганай сагаан нооһон
 Хурга зөөлэн болог,
 Түлгын сагаан нооһон
 Төө зузаан болог лэ!
Булга: Болтогой!
Хүришэ: Нооһоо сэбэртлэ!
 (Хүгжэм аалиханаар эдэлнэ, гэрэй эзэн нооһо асаржа үгэнэ, басагад нооһоо сэбэртлэнэ).
Хүришэ: Нооһомнай сэбэр болоо!
Хүришэ: Нооһоо хабаануудаараа сохихоор болоо.
Гэрэй эзэн эхэнэр: Жаргал, хабаанууднай бэлэн бо-

лонхойн хэн гүб даа? Асаржа үгыш даа.
Гэрэй эзэн хабаануудаа асаржа үгөөд: Би хүбүүдээрээ морпёо бэлдэхэм, таанар ажалаа саашань хэжэ байгты.
Хүришэ: Нооһоо хабаануудаараа сохихо эхилтэ даа!
 (Түргэн хүгжэм эдэлнэ).
Залуу басагад: Таабарн таалсахамнай гү?
 1) Борохон эшгэн борсогоноо, борсогоноод, таргалаа. Юун бэ? (хонинной нооһо ээрэхэ).
 2) Тобшоһон, тобшоһон, хаанаһаа ерээбта? Тоһотын голһоо ерээб. Юундэ тоһон болоогүйбта? Манай зантшмэ юм. Юун бэ? (Хонинной хоргооһон).
 3) Хээрэ талаар бээлэй бэлшэнэ. Юун бэ? (Хонин).
 4) Тойро тойроһоор Торхо бодхоогооб. Юун бэ? (Нооһоор оймһо оёхо).
Хүришэ: Зай, нооһоо бүд дээрээ табихаар болоо!
Хүришэ: Энэ бүд дээрээ нооһоо зохидоор тааруулаад табия, тшгээд санзайгаар утахабди.
 (Гэрэй эзэн эхэнэр санзайгаар нара зүб тойрон нооһоо угтана):
 Хурын уһанда хубирхагүй,
 Тэнгэриин бороондо хорохогүй.
 Тэбшэ зүүндэ соорохогүй,
 Тэбхэр зузаан һэеы болог!
Булга: Болтогой!
Хүришэ: Нооһон дээрэ халуун уһаа адхая даа.
 (Түргэн хүгжэм эдэлнэ, залуу басагад гал дээрһэнэ уһа асаржа, нооһон дээрэ адхана).
Хүришэ: Гол мухарюулгамнай хэрэгтэй болоо!
 (Гэрэй эзэн хүбүүдээрэ гол мухарюулга асаржа, нооһотой бүдөө оройжо эхилнэд).
Хүришэнэр, залуу басагад дуу дуулана:
 Баруун хадын наахануур
 Булай олон хони ямаадууд.
 Булай олон хони ямаадууд
 Бултанаймнай баялиг лээ.
 Хойто хадын наахануур
 Хорой дүүрэн хони ямаадууд.
 Хорой дүүрэн хони ямаадууд
 Колхозомнай баялиг лээ.
Хүришэ: Нооһотой гол мухарюулгаһа шэрэхэмнай гү?
Булга: Шэрэе!

(Түргэн хүгжэм эдэлнэ, гэрэй эзэн морпёо хүтэлжэ ерээд, гол мухарюулгаһа мориндоо оруулжа, шэрэхээ ошоно).
Залуу басагад: Шэрдэгэйнгээ хатарһань, онһон үгэнүүдые хэлсэхэмнай гү?
 1) Хонигүй хүн хооһон, моригүй хүн мухар.
 2) Үбһэ ногоон ургабал-юртэмсын шэмэг, Хонин мал олоорбол-талын шэмэг.
 3) Садахада, сагаан хурьганай һүүл амтагүй гэдэг.
 4) Хэнэ хурьган хуса болохо, Хүбүүн үри эрэ болохо.
 5) Хоб туунхаар, хонидые туу гэдэг.
Гэрэй эзэн, хүбүүд: Шэрдэгнай хатаа!
Гэрэй эзэн эхэнэр: Ехэ хайн шэрдэг болоо гэшэл!
Хүришэ: Торгонһоо зөөлэн, яһанһаа бүхэ болоо!
Хүришэ: Пайн шанартай шэрдэг бүтээбди!
Булга: Гоё даа, гоё!
Гэрэй эзэн: Шэрээдэмнай хуугты, найрлая!
Хүришэ: Тэбхэр сагаан шэрдэг дээрээ Тэгшэ баян хуугты!
Хүришэ: Үндэр сагаан шэрдэг дээрээ Үнэр баян хуугты!
Хүришэ: Зөөлэн сагаан шэрдэг дээрээ Зуутай боложо хуугты!
Гэрэй эзэн: Угаа уһанда хаянгүй,
 Гарбалаа газарта булангүй,
 Ёһо заншалаа мартангүй,
 Эбтэй гуримтай ябахамнай болтогой!
Булга: Болтогой!
Булгадаа «Мэндэ амар» гэжэ дүү дууланад.
 1. Ургы сээг ногоохоһоор анхилагша
 Уужам хайхан Буряад дайдам, мэндэ амар!
 Урматай хайханаар мааран мааран бэлшэгшэ,
 Урин бүмбэр хонид минни мэндэ амар!
 2. Сээг набша ногоохоһоор анхилагша
 Сэлгээ хайхан Буряад дайдам, мэндэ амар!
 Сэнтэй, урматай мааран мааран бэлшэгшэ,
 Сарюун бүмбэр хонид минни мэндэ амар!
 3. Ая гангын хангал үнэрөөр анхилагша
 Аажам хайхан Буряад дайдам, мэндэ амар!
 Аятай хайханаар мааран мааран бэлшэгшэ,
 Арюун бүмбэр хонид минни, мэндэ амар!

Г.ВАНЗАТОВА,
 Улаан-Үдэ хотын 32-дохи нургуулин буряад хэлтэй багша.

ХVII ЖАРАНАЙ ХАРА УҮНАН ЛУУ ЖЭЛ

ХАБАРАЙ ДУНДА ХАРАГШАН ТУУЛАЙ ҺАРА

Table with columns for Buriaad litg, 4D, 5XЭ, 6XЭ, 7, 8Б, 8Б, 9 and rows for Euro litg, Garag Нэр, Унг, Мэнг, and Huудал.

Гарагай 2-то хабарай дунда харагшан Туулай һарын мартын 26(шэнын 4).

Улаан Нохой, 6 сагаан мэнгын, модондо хуудалтай үдэр. Дажиниматай (амгалан байдалай, зол жаргалай) үдэр.

Бурханда зальбарха, бурхан, лусууд ба тэнгэри тахиха, дасан хиид бодхохо, хэшэг даллага абаха, сан табиha, эм найруулха, замда мүр гаргаха, гэр байшан бариха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, хүрэнгэ эһээхэ, ном заалгаха, хэлсээнэй ажалшание абаха, урлаха үйлэдэ һуралсаха, суглаа хэхэ, худалдаа хэхэ, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, модо тариха, һэеы гэр табиha, угаал үйлэдэхэ, нүүдэл хэхэдэ һайн. Эхилжэ ном соносохо, шэнэ дэгэл үмдэхэ, эд, юумэ үгэхэ, шарил шатааха, хэрүүл гаргаха, модо отолхо, тангариг үгэхэ, бузар буртагые зайсуулха, дайсанай үйлэ тэбшэгты.

Хүнэй үһэ абабал, бэе махабад хатуужаха.

Гарагай 3-да мартын 27 (шэнын 5). Улаагшан Гахай, 5 шара мэнгын, хиидэ хуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Дасан хиид һэргээхэ, арамнайла, лама хубараг болохо, тарни уншаха, ном уншаха, замда ябаха, харюулга хэхэ, шэнэ ноёниие табиha, захирхы тушаалай ажал хэхэ, худалдаа хэхэ, ном заалгаха, һогтуу галзууе номгодхоодо һайн. Тээрмэ бодхохо, суглаа зарлаха, газар хахалха, нохой абаха, хурим хэхэ, аралжаа наймаа эрхилхэ, модо отолхо, худаг малтаха, эм найруулха үйлэнүүд муу.

Хүнэй үһэ абаа һаа, эд зөөри арьбажаха, үхэр мал үдэхэ.

Гарагай 4-дэ мартын 28 (шэнын 6). Шара Хулгана, 4 ногоон мэнгын, галда хуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Бурханда зальбарха, 8 лусууд тахиха, дасанай тахил заһаха, тахилда үгэлгэ үгэхэ, бэшэг зурхай зураха, шэнэ барилга ашаглалгада оруулха, ураг садан болохо, өөрын амидаралда тунһатай ажал хэхэ, худалдаа эрхилхэ, гэрлэхэ, эм найруулха, ханаха, түмэрөөр урлаха, буянай үйлэ бүтээхэ, шэмэг зүүхэдэ һайн. Нялхые гаргаха, эд, мал газаашань үгэхэ, үзэл үзэхэ, мори урилдуулха, нохой тэжээхэ, хүүгэдые үргэжэ абаха, лама болохо, ном соносохоодо сээртэй.

Хүнэй үһэ абабал, нюур шарай һайжарха.

Гарагай 5-да мартын 29 (шэнын 7). Шарагшан Үхэр, 3 хүхэ мэнгын, шо-ройдо хуудалтай үдэр.

Лусууд тахиха, дасан шүтээн бодхохо, бэшэг зурхай зураха, санаар олгохо, замда ябаха, "Чавдор", "Уһан балин", "Лудор", "Лусын балин" үргэхэ, эм найруулха, залаха, тангариг үгэхэ, һаад тодхор дараха, мал худалдаха, байшан гэрэй һуури табиha, эрдэмдэ һураха, ном соносохо, номлохо, хэблэхэ, но-

мын хурал байгуулха, бэри буулгаха, түрэхэ, модо тариха, хүрэнгэ эһээхэдэ һайн. Урлан бүтээхэ, дархалха, эрдэм ухаанда һуралсаха, сэргэ хүдэлгэхэ, анда нүхэр бололсохо, угал хэхэ, газар һэндэхэ, харюулга хэхэ, модо отолхо, һубаг татахада бүтэмжэгүй.

Хүнэй үһэ абаа һаа, арсалдаа хэрүүл, харал шэрээл, тэмсэл болохо.

Гарагай 6-да мартын 30 (шэнын 8). Дүйсэн үдэр.

Сагаан Бар, 2 хара мэнгын, түмэртэ хуудалтай үдэр. Бальжиниматай (буян хэшэгтэй) үдэр.

Бурхан шүтээн, орон гэрээ арамнайла, лама болохо, эм найруулха, замда гараха, эрдэмдэ һураха, шэнэ хубсаһа эсхэхэ, үмдэхэ, бэри буулгаха, хурим хэхэ, тоосоо хэхэ, үзэл үзэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, модо отолхо, тангариг үгэхэдэ һайн. Хүүгэдые хүлдэ оруулха, газаашань ябуулха, эд, хүрэнгэ зээлеэр үгэхэ, нэхэхэ, нүүдэл хэхэ, эм найруулха, түрэл садан бололсохо, ном эхилэн заалгахада таарамжагүй.

Хүнэй үһэ абабал, наһан утадхагдаха.

Гарагай 7-до мартын 31(шэнын 8-най үдэр дабхасана). Дүйсэн үдэр.

Сагаагшан Туулай, 1 сагаан мэнгын, огторгойдо хуудалтай үдэр. Бальжиниматай (буян хэшэгтэй) үдэр.

Бурхан, лусуудта зальбарха, тахиha, дуган шүтээн бодхохо, арамнайла, угаал үйлэдэхэ, огторгойн үүдэ сахиha, гүрэм заһал хүүлэхэ, ехэ хүнтэй уулзаха, буянай үйлэ бүтээхэ, эд, мал абаха, худаг малтаха, модо һуулгаха, ном заалгаха, хото байшан бодхоодо һайн. Бэри буулгажа, хүрэгэ оруулжа болохогүй, түрэл садан болохо, газар хахалха, һубаг татаха, сэргэ хүдэлгэхэ, нүүдэл хэхэ, замда гараха, үбшэн эмнэжэ эхилхэ, дасан хиидэй һуури табиha, гэр бүрихэ, нүүдэл хэхэ, худалдаа хэхэ, нялхые хүлдэ оруулха, газаашань ябуулхые хориглоно.

Хүнэй үһэ абаа һаа, наһан утадхагдаха.

Гарагай 1-дэ апрелин 1 (шэнын 9). Хара Луу, 9 улаан мэнгын, үһанда хуудалтай үдэр.

Бурхан, лусууд тахиha, дасан шүтээн бодхохо, лама болохо, хэшэг даллага абхуулха, эрдэм номдо һургаха, буянай үйлэ бүтээхэ, эм найруулха, адууһа мал һургаха, ехэ хүндэ бараалхаха, тоосоо хэхэ, үзэл үзэхэ, замда гараха, худалдаа хэхэ, харюулга хэхэ, түмэрөөр урлахада һайн. Ехэ гол гаталха, заһаһа бариха, тангариг үгэхэ, хүүргэ бариха, дайсание номгодхохо, онгосо, һала, модон тээрмэ урлаха, газар малтаха, шэнэ гэр бариха, хүн, мал һамнаха, ханаха, төөнэхэ, бэри буулгаха, шэнэ дэгэл эсхэхые тэбшэгты.

Хүнэй үһэ абабал, үбшэн хомор хүрэхэ.

Амаршалга

Хүндэтэ Цыбикжап НАЙДАНОВ ахатанаа "Буряад үнэнэй" ажалшад түрэнэн үдэрөөрнь амаршална.

Цыбикжап НАЙДАНОВ

БЭШЭ Угаа алдабал, хүн бэшэ. Уһаая хатабал, горхон бэшэ. Хүн бүхэн адли бэшэ. Хүлэг болгон жороо бэшэ. Үбгэд бүхэн зүнэг бэшэ. Үндэһэн болгон бүхэ бэшэ. Наһаая эдлэжэ ябаха - Наадан бэшэ. Наһаая эдижэ үбгэрхэ - Найдал бэшэ. Хүгшэрхэ, үбгэрхэ хүнгэн бэшэ. Хүнэй наһан мүнхэ бэшэ. Сахижа, һанажа ябахаяа Саарһан дээрэ бэшэ!

НЭГЭ База хүнүүдэй байра нэгэ. Баглаа модоной һүүдэр нэгэ. Үдэхэ малай зүһэ нэгэ. Өөдэлхэ зоной үгэ нэгэ. Дуулабал - аялга нэгэ. Дугтарбал - хүсэ нэгэ. Хэрэг бүтэбэл, ябадал нэгэ. Хэлсэжэ зүбшэбэл, һанал нэгэ. Айл болохо - ами нэгэ. Аха дүүнэрэй шуһан нэгэ.

УГЛӨӨ БҮХЭНДЭ

НАРАНАЙ ГАРАХЫЕ ХАРАЖА...

Манай эжы удаан саг соо совхоздоо хүдэлһэн, Зэдын аймагай Алцаг нюотаг тоонтотой БАДМАЕВА Хандунай Чагдуровна эдэ үдэрнүүдтэ 75-тай болобо.

Хүндэтэ эжыгээ түрэнэн үдэрөөрнь хани халуунаар амаршалан, үреэлэй дээжэ хүргэнбди:

Үдэр бүхэндэ үреэлэй һайхание шагнажа, Үглөө бүхэндэ наранай гарахые хаража, Ута наһатай, удаан жаргалтай, Улад зондоо хүндэтэй, урматай, зоригтой, Бурхантай, буянтай ажаһуухатнай болтогой!

Баяртан, Батожабтан, Санжайтан, ашанартнай, зээнсэрнүүдтнай.

Наһанай хайрата хани, эжы, хүгшэн эжы ГУРУЕВА Цыжип Бадмаевнагай наһа бараһан ушараар хани нүхэр Д-Н.Б. Дымбрыловтэ, түрэлхид болон дүтынхидтэнь Яруунын аймагай "Эгэтын Адаг" муниципальна байгуулгын захиргаан, "Победа" гэһэн хүдөө ажахын үйлэдбэрийн кооперативай ажалша коллектив шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

"Хёлгын гол" нютагаархидай эблэлэй түрүүлэгшэ, ажаллай ба партиин ветеран, Арадуудай Хани Барисанай орденой кавалер РАДНАЕВ Владимир Доржиевичай саһаа урид наһа бараһан ушараар гэр бүлэ, түрэлхидтэнь гүнзэгы шаналал гашуудалаа Хёлгын голлохид мэдүүлнэ.

Хайрата наһанай нүхэр, налгай бэри, хүндэтэ эжы, нагаса эжы Валентина Ванчиковна ГАЛСАНОВАГАЙ удаан саг соо үбдэжэ, наһа бараһан ушараар дүтын хүхэд түрэл гаралын гэр бүлэдэнь гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Буряад үнэн Дүхэриг logo and contact information for the newspaper's editorial board and management.

Telephone numbers and contact details for various departments of the newspaper.

Address and publication details for the newspaper.

Subscription information and pricing for the newspaper.

“МҮНГЭН СЭРГЭДЭНЬ” МАША БЭЛИГТЭЙ ДУУШАД БУУГАА

Конкурсын үедэ

Буряад дуу гүйсэдхэгшэдэй “Мүнгэн сэргэ” гэхэн конкурс гурбадахияа үнгэргэгдэбэ. Чингис хаанай элинсэг эхэ Алан Гуа хатанай түрэнэн нютагай нэрээр “Ариг Ус” гэжэ нэрлэгдэһэн телекомпани байгуулагдаһаар 20 жэлэйнгээ оёе буряад дуу гүйсэдхэгшэдэй мүрысөөгөөр эхилбэ. “Ариг Ус” телекомпаниин эмхидхэһэн энэ мүрысөөн байгша ондо буряадай Соёлой министерствын дэмжэлгэ доро үнгэрбэ.

Энэ конкурсдо хабаадагшадые шэлэн абаха шатань Сагаан нарын гарахын урда тээ үнгэргэгдэһэн байгаа. Тэрэнэй дүнгөөр 18 бэлигтэй бэрхэ дуушад түгэсхэлэй шатын конкурсдо мартын 20-до Буряад драмын театрай ордондо хабаадаа.

Энэ конкурс хадаа монгол

туургата арадуудай дуунай фестивалда хабаадагшадые шэлэн абаха харалга боложо үгэбэ. Улаан-Баатар хотодо байгша оной июль нарада энэ конкурс эмхидхэгдэжэ үнгэргэгдэхэ юм.

Республикын арба гаран аймагуудай түлөөлэгшэд эндэ хабаадаа. Эгээл наһатай хабаадагшань

73-тай. Эгээл эдирхэн дуушанинь ная һургуулида оронхой байба.

“Мүнгэн сэргэ” конкурс хоёр бүлэгөөр үнгэргэгдөө. Арадай болон эстрадын дуу дуулаха дуратайшуул гээд хабаадагшад хубаараа. Арадай дуу дуулаха дуратай хорин дуушадой оройдоол юһэнинь түгэсхэлэй шатада ороо.

“Мүнгэн сэргэ” конкурсын түгэсхэлэй шатада Гран-при шанда хүртэхын түлөө мүрысөөндэ хабаадагшад энэ ордон соо сугларагшадые уран бэлигээрээ гайхуулаа. Сагаан мүнгөөр хэгдэһэн морин хуурай хүрэг уранаар Александр Чинбат бүтээгээ гэжэ эндэ мэдээсээ.

Багашуулай болон томошуулай бүлэгөөр конкурсын дүнгүүд согсологдоо. Эдирхэн дуушад дундаһаа Баясхалан Цыдыпов шалгаржа, “Океан” гэхэн бүхэроссийн лагерьята амарха путевкоор шагнагдаа. Хөөрхэн, бишыхан аад, түрэлхийн бэлигтэй дууша басагад Оюун-Эрдэни Дамбаева, Александра Банзарова баярай бэшэгүүдээр, гарай бэлэгүүдээр урмашуулагдаа. “Нүхэд” гэхэн бүлэгтэй дуушад, Ивалгын аймагай һужагай дунда һургуулийн 8-дахи классай һурагшад Намжил Найданов, Аюр Улзытуев гэгшэд баһал ба

арай бэшэгүүдээр тэмдэглэгдэе, гарай бэлэгүүдтэ хүртөө. Үхибүүн наһанһаа ёһо заншалаа, соёлоо, буряад хэлээ тэдэнэй мэдэжэ ябахын тула энэ конкурсдо багашуулай бүлэг оруулаабди гэжэ “Ариг Ус” телекомпаниин генеральна директор Татьяна Мантаева тэмдэглээ. Энэ жэлдэ бага наһанай дуушад түрүүшынхиеэ иигэжэ конкурсдо хабаадаба гэшэ.

Томошуулай дунда арадай, эстрадын дуу дуулаһан дуушад бүлэг бүхэнөөр гурбан һуури олгогдоо.

Арадай дуунай конкурсдо шалгарһан дуушад Валентина Абодоева (Усть-Орда), Марина

до манай республикые түлөөлһэн Дугарма Цыренова, Сэсэгма Цырэндондокова, хоёрдохи шатын дипломдо Бальжама Ойдопова (Ага), нэгэдэхэ шатын дипломдо “Уран” бүлэг (Улаан-Үдэ) хүртөө.

Гран-при шангые олгохо дуушание ниитын жюриин гэшүүд тодоруулаа. Тиигэжэ дуушан Саян Цымпилов “Мүнгэн сэргэ” конкурс Гран-при шанда хүртэбэ.

Республикын алдар солото театруудай уран бэлигтэнэй концерт энэ конкурссын ябасые шэмэглээ гэжэ тэмдэглэмээр. “Ариг Ус” гэхэн телекомпаниин дамжуулагда апрель нарада энэ конкурсдо хабаадаһан дуушадые үргэн олонийтэ хараха аргатай байха гэжэ һануулаа. Энээнһээ гадна Монголой үндэһэн телевиденээр энэ конкурс дамжуулагдаха байна.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствын захиргаан, һуралсалай болон

Гран-при шанда хүртэһэн Саян Цымпилов

Будаева (Хурамхаан) гэгшэд гурбадахы шатын дипломоор шагнагдаа. Рыгжыдма Лудуповада (Буряад Республика) “Ая ганга” гэхэн Санкт-Петербург хотодо оршодог буряадай соёлой бүлгэмэй тиишэ аяншалха сертификат барюулагдаа. Дотор Монголой Шэнэхээн нютагай Гомбожаб хоёрдохи шатын дипломоор, мүнгэн бэлэгээр урмашуулагдаа. Манай республикые түлөөлһэн Саян Цымпилов нэгэдэхэ шатын дипломоор, мүнгэн бэлэгээр шагнагдаа. Бэшэ дуушад баярай бэшэгүүдээр урмашуулагдаа.

Эстрадын дуунай бүлэгөөр Буряадай Соёлой министерствын олгоһон гурбадахы шатын диплом-

эрдэм ухаанай министерство, Буряад Республикын Президентын болон Правительствын захиргаанай Үндэһэнэй харилсаануудай болон эрхэтэдэй үүсхэлнүүдые хүгжөөлгын талаар хороон, тиихэдэ Санкт-Петербург хотын “Ая ганга” гэхэн буряад арадай соёлой ниитын жаса, “Ниппон” гэхэн оршуулгын түб, “Росгострах” бүлгэмэй Буряад Республикадахи управлени энэ конкурс үнгэргэлгэдэ тухалһан байна.

Эльвира ДАМБАЕВА,
манай корр,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото-зурагууд.

«Уран» эстрадна бүлэг

“КУРАЖ ЭХЭ” ГАЙХУУЛБА

Хэжэнгын арадай театр айлшалба

С.Н.Шойдокова

гэжэ нэрлэгдэһэн, Бертольт Брехтын “Мамаша Кураж и её дети” сууга пьесээр табигдаһан ехэ һонин, гүн удхатай зүжэг республикын Гүрэнэй шангай лауреат – Хэжэнгын арадай театр һаяхан Х. Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театрай тайзан дээрэ табижа, залаар дүүрэн сугларагшадтай, нютагаархидайнгаа халуун анхарал татаһан, хани халуунаар угтагдаһан байна.

1941 оной апрелиин 19-дэ Цюрихтэ түрүүшынгээ найруулга харууһан, тэндэнь гол рольдо алдар сууга артистка Тереза Гизе наадаһан, тэрэ зал соо фашизмда эсэргүү һаналтай зон сугларһан байна гэжэ тус зүжэгтэйнь программа сооня бэшэгдэнхэй байна.

Ялас гэмэ хурса бэлигтэй мэргэжэлтэ режиссёр, Хэжэнгэ тоонтотой Баярма Жалцановагай найруулан нёдондо табигһан “Кураж эхэ” һайн дуранай драматическа, арадай театруудай республиканска фестиваль дээрэ (Хэжэнгэ тосхон) нёдондо гол һуури эзэлжэ, харин эхэнэрнүүдэй роль

эрхимээр гүйсэдхэһэн угһаа талаантай, урагшаа һанаатай, ульгам буряад үһан хэлтэй, баян сэдхэлээ дэлгээжэ шадаха артистка Сэсэгма Шойдокова шанда хүртэжэ, соёлой министр Т.Г.Цыбиковтэй, харагшадтай, ондоо театральна коллективүүдэй үндэр сэгнэлтэдэ хүртэһэн юм.

Һаяхан түрэл буряад мэргэжэлтэ театрайнгаа тайзан дээрэ “Кураж эхэ” зүжэгөө харууһан хэжэнгынхид түрүүшын үзэгдэлһөө эхилээд, харагшадтай халуун анхарал татажа, нэгэ “амин” дээрэ, нэгэ шэглэл, һонирхол дээрэ гэхээр бүхэли зүжэгтэй үйлэ хэрэгүүд (заһарлаггүйгөөр) һабагшалһан утаһандал үнгэржэ, тайзан дээрэхи дайнда нэрбэгдэһэн, ажабайдалай шэрүүн амта үзэһэн, худалдаа наймаагаар хоолойгоо тэжээхэ нэдэһэн Кураж эхын (С. Шойдокова) хүүгэд – бээдээ найданги ябаһаншые һаа, алууһан Эйлиф хүүбүүн Э.Ванзатов), гүлмэр залуудаа, гэнэдэһэн

Швейцарец хүүбүүн (С.Бурхийев), олоние абархаа тэгүүлһэн, хэлэгүй Катрин басагыень (Р.Доржиева) һэхи зантай анхан байһан Иветтые (С.Шойнхорова), Куражда һанаатай, худалша тогоошоние (В. Балданов), бусад геройнуудые дайн өөрын һуурида “табина”, ами наһыень хорооно, нүгөөдүүлыень дэмжэһэн, үргэнэ...

Шанга хүсэл зоригтой, хүүгэдэйнгөө түлөө, амиынь абархын түлөө тэмсэбэшье, өөрын хараа бодолтой, саашаа дабшаха, мүхөөгөө үгтэхэгүй, өөрын харгы замтай эхын дабтагдашагүй образ тон бэрхэ артистка Сэсэгма Нимаевна Шойдокова (дүү Байрын «Үетэн» бүлэг хүтэлбэрилдэг) байгуулжа, бүхэли зүжэг гол артисткын бэлиг талаан, хүсэл эрмэлзэл, хүдэлсэ, үгэ, ябадал бүхэн дээрэ үндэһэлнэ, харуулагдаа гэжэ тэмдэглэхээр.

Зүжэгтэй удхада таараһан олондо мэдэжэ Солвейгтэй дууе республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, бэлигтэй багша И.С. Мункина хүгжэмшэдэй – Российн соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Баир Шойдоковой, республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Александр Базаровай дэмжэлгэ доро гүйсэдхэнэ. Сценариин байдал, хүдэлсэ, үйлэ ябадал бүхэниие тайлбарилһан, энэ ехэ һонин зүжэг бул-танда ехэтэ һайшаагдаа.

2008 ондо Ивановска областиин Бичура хотодо эмхидхэгдэһэн “Театральные встречи в провинции” гэхэн театральна коллективүүдэй уласхоорондын фестивалда Гран-при шанда хүртэһэн хэжэнгынхид, мүн Сэсэгма Шойдокова гол роль гүйсэдхэлгөөрөө эхэнэрнүүдэй эрхим ролийн шанда “Эхын дуудалга” (режиссёрын Б.В. Жалцанова) хүртөө һэн, түрэл Буряадаа суурхуулаа гэжэ амаршалгын үгэнүүдые “Кураж эхын” һүүлдэ хэлэһэн РЦНТ-гэй президент, мэдээжэ соёлшон, бэрхэ хүтэлбэрилэгшэ Н.Г. Донсоронова һанууһан һэн. “Хэжэнгэ” эблэлэй зүгһөө Г.Н. Ц. Гунзынов, Хэжэнгын захиргаанай соёлой управлениин дарга Б.Ч.Батуева, бусад бэлигтэй хэжэнгынхидые амаршалба, һайхан үрээлнүүдые дамжуулба, театрынь дэмжэһэн Буряад драмын театрай директор Д.Ж. Балдановта баярай үгэ үгтэбэ.

Хэбэд номхон Хэжэнгээ холуур суурхуулжа байдаг Хэжэнгынгээ арадай театрай элдэб мэргэжэлтэй артистнуудта зохёохы амжалта, зол жаргалтай, холын гастрольнуудые, элүүр энхэ, эбтэй зетэй ажаһууыһе, ажаллахы хүсэ!

Бэлигма ОРБОДОЕВА